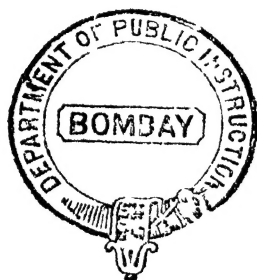


૩૨૩૪

વાઠ-ગરવાવઠી.



કિંમત એ આના.

૩૨૩૪

The Department of Public Instruction, Bombay.

BĀLA-GARBĀVALĪ,

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS.

BY

NAVALRĀM LAKSHMĪRĀM,

PRINCIPAL, TRAINING COLLEGE, RĀJKOTE.



બાલ-ગરબાવલી

અનાવનાર

નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.

આવૃત્તિ ચોથી—૮,૦૦૦ પ્રત.

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે નોંધેલી છે.



મુંબઈ,

ગવર્નમેન્ટ સેન્ટ્રલ બુકડેપો.

સન ૧૮૮૭ ઈ०

આ પુસ્તક સંબંધી સર્વે અધિકાર સરકારે સ્વાધીન રાખ્યા છે.

કિંમત બે આના.

મુંબઈ,
“નિર્ણયસાગર” છાપખાનામાં છપાવી.

પ્રસ્તાવના.

મનની કેળવણીમાં કવિતાનો અભ્યાસ એ એક અવશ્યનું સાધન છે. સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવી પ્રદુક્ષિત કરેછે, તેને સારૂં સુખનું એક નવું તથા અખૂટ આરંભ ઉઘાટે-છે, અને મનની હંચી વૃત્તિઓને જાગૃત કરી તેની પાસે હંચાં કર્મ કરાવેછે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થએલી બુદ્ધિને કોમળ, ચપળ, ઉમંગી, તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પણ આળકેળવણીને લાયક કવિતા મળવી મુશ્કેલ પડેછે, કેમકે કવિઓ ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જાયછે, અને આલ્યાવસ્થાનાં રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું પણ બહુ અઘરું છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી આળકવિતા થોડીજ દીઠામાં આવેછે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી થયા-શક્તિ કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી ખાતાની તરફથીજ ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી જીલી લીધીછે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે:—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે આળકથી ગ્રહણ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ આળકેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે. ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી તે જાણવાને સારૂં

તેને મથાળે એક પ્રસિદ્ધ* કદી મૂકવાનો રિવાજ છે, પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ. તે છતાં તેના પદ્યબંધ તો જણાય એમ ધારી મેં તેના સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:—જેમકે ચોચોક્ષા, એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણુ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાએલા છે તે. અ, ઇ, ઊ, ઓ, વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે, પરંતુ તે સંઘળો વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકાતો નથી.

મુન્ રાજકોટ, ૬ હી સપ્ટેમ્બર ૧૮૭૭.

ન. લ.

* પણ એની જરૂર જણાવાથી સને ૧૮૭૬ ના એપ્રિલ માસના ગૂજરાતશાળાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કદીઓ મેં મહેતાજીની જાણને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળિયું.

વિષયનું નામ.

પૃષ્ઠ.

(ત્રીજા ધોરણ સુધી ભણનારીઓને સારુ.)

વાઢપ્રાર્થના	૧
વા'લી વે'ન	૩
છોડીઓની ઉજાળી	૪
ગૂજરાતનો વનસ્પતિવૈભવઃ ભાગ ૧ લો	૬
” ” ” ” ૨ જો	૭
” ” ” ” ૩ જો	૯
નિશાઢનું વર્ણન	૧૦

(ચોથું ધોરણ ભણનારીઓને સારુ.)

ઈશ્વરનું ધ્યાન	૧૨
ચોમાસાની શરૂઆત	૧૩
જનાવરની જાન	૧૪
ભણવાનો વખત જાયછે	૧૬
ગાયના ગુણ	૧૮
ચોમાસાના ચાર માસ	૨૦

(પાંચમું ધોરણ ભણનારીઓને સારુ.)

માતૃસ્તવન	૨૨
ગૂજરાતની મુસાફરી	૨૪
ધેત્રમાસનું ચિત્ર...	૩૦

विषयनुं नाम.	पृष्ठ.
वैशाख मासनुं चित्र	३१
जेठ मासनुं चित्र	३२
भक्तिनुं परोदियुं	३३

(छठुं धोरण भणनारीओने सारु.)

प्रभातवर्णन	३३
इतिहासनी आरसी	३५
वसंतवर्णन '... ..	३७
गुणनुं कजोडुं अथवा वे'मी स्त्रीनुं वर्णन	३९
बाळलग्गनां तमाम नुकशान	४१

(फीनेल ट्रेनिंग कोलजने सारु.)

लाडीविदाय गरबी १ ली	४२
" " " २ जी	४४
" " " ३ जी	४५
" " " ४ थी	४७
स्त्रीस्वरूप	५१
नीतिनो चीलो	५३
" मारी भरतभूमि "—एक स्वदेशस्तोत्र.	५५
एक वेण राखवाविषे	५८
जूठ नहि बोलवाविषे	६०
बाळकपर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे.	६२
विश्वंभरनो उपकार	६३

૩૨૩૪

વાઝપ્રાર્થના.

—o:~o:—

ધોઝ. (માપ, ચોચોકા.)

માગું, માગું ! છો ઈશ્વર આપ રે
પ્રાણી માત્રના મા ને બાપ રે,
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપ રે :—

પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.

૧

માગું, માગું પ્રથમ તમ પ્રેમ રે;
રાખો રાખો અમપર રહેમ રે;
તમ રહેમેજ રહિયે ક્ષેમ રે :—

પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.

૨

માગું, માગું કુશળ મારી માતને;
માગું, માગું કુશળ મારા તાતને;
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને :—

પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.

૩

માગું, માગું અમને તમે પાળને;
અન્ન, વસ્ત્ર, ને આખર આલને;
જણુ સર્વનાં, સંકટ ટાળને :—

પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.

૪

માગું, માગું હું આણી વા'લને;
આપો, આપો મુખ્યદ્ધિ હું બાળને;

કાપો, કાપો કુતર્ક કુચાલને:—	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.	૫
માગું, માગું માઆપની સેવ રે;	
સદા સાચુંજ બોલ્યાની ટેવ રે;	
મારા મનનો હરો અહમેવ ^૧ રે:—	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.	૬
માગું, માગું માયાળુ સ્વભાવ રે;	
મીઠા બોલ, ને સૌપર ભાવ રે;	
છે જેથીજ જગમાં નિભાવ રે:—	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.	૭
માગું, માગું મુમાર્ગ બતાવ રે;	
મારા દિલમાં દયા તું વસાવ રે;	
પરમારથ ^૨ પૂર્ણ ^૩ કરાવ રે:—	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.	૮
માગું, વિદ્યાનું વ્યસન ^૪ લગાડજે;	
મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે;	
શુદ્ધ સત્યનો સુરજ ઉગાડજે:—	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.	૯
મેં આ માગ્યું, હું માગવા જોગ રે;	
આપ, આપ છો આપવા યોગ્ય રે;	
હવે, આપો જે હોય અયોગ્ય ^૫ રે.	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ, આટલું.	૧૦

૧. અહંકાર. ૨. જીવનું કલ્યાણ થાય એવાં કામ. ૩. બરાબર.
૪. ટેવ. ૫. નુકસાન વગરનું.

નિશાળે જતી છોડીનું વર્ણન—વા'લી વે'ન.

ગરબી. (ચોચોકું.)

મારી	*વા'લી બે'ન છે બહુ છોટી ને, પણ ડા'પણમાં મોટી ને.	૧
મારી	વા'લી બે'નને નહિ રાઠો ને, હસતીજ આખો દાઠો ને.	૨
મારી	વા'લી બે'ન વા'ણે વે'લી ને. ઊઠે સોથી પે'લી ને.	૩
મારી	વા'લી બે'ન દાતણ નિત્યે ને, કરે, ને નાહે પ્રીતે ને.	૪
મારી	વા'લી બે'ન વાળ આળાવે ને, રોજ કપાળ લુછાવે ને.	૫
મારી	વા'લી બે'ન સો સુધી ગણતી ને, ભાવે “ ભૂ પા ” ભણતી ને.	૬
મારી	વા'લી બે'ન ચાલી નિશાળે ને, ચૂકે નહિ કો કાળે ને.	૭
મારી	વા'લી બે'ન સિલેટ સાડી ને, દીસે છે બહુ ડાહી ને.	૮
મારી	વા'લી બે'ન પેન તો માગે ને, સૌને વા'લી લાગે ને.	૯

* જ્યાં આયું (') અધ્યાહાર ચિન્હ મૂક્યું હોય ત્યાં કાંઈક હકા-
રનો ઉચ્ચાર છે એમ જાણવું;—જેમકે, વા'લી એ વાહાલી લખ્યું હોય
ત્યારે જેમ વાંચીએ છઈએ તેમ વાંચવું.

મારી વા'લી બે'ન ઠમ ઠમ ચાલે ને,	
ચોપડી હાથમાં ઝાલે ને.	૧૦
મારી વા'લી બે'ન પાઠ કરેછે ને,	
સૌમાં સરસ ઠરેછે ને.	૧૧
મારી વા'લી બે'ન વાંચે વાતો ને,	
હરખ સરવને થાતો ને.	૧૨
મારી વા'લી બે'ન લઈને તાળી ને,	
ગરબી ગાય રસાળી ને.	૧૩
મારી વા'લી બે'નના બોલ મીઠા ને,	
દુનિયામાં નહિ દીઠા ને.	૧૪
મારી વા'લી બે'ન, વા'લાં લાગો ને !	
મન ગમે તે માગો ને !	૧૫

છોડીઓની ઉજાળી.

ગરબી. (અષ્ટચોકા.)

સૌ અલ્લીઓ, હુળીમળી આવો આજ,	
આપણે કરિયે ઊજાળી.	
સૌ કાંઈ કાંઈ ધરથી લાવો, આજ, આપણે	૧
કો લાવી ચણા, કો ધાણી, આજ, આપણે	
કોએ કોપર ખાંડ તો આણી, આજ, આપણે	૨
કો ખનૂર ખોળી લાવી, આજ, આપણે	
કો ચારોળી ચાવતી આવી, આજ, આપણે	૩
કો કહે થઈ એ તો *અજીઠી, આજ, આપણે	

* એડી, ખોટલી.

કો લાવી બદામો મીઠી, આજ, આપણે	૪
કોએ પસ્તાં સસ્તાં આણ્યાં, આજ, આપણે	
સૌએ *ખોરાં ખૂબ વખાણ્યાં, આજ, આપણે	૫
કો કોકડિયો, કો દ્રાખો, આજ, આપણે	
કો લાવી મૂળો આખો, આજ, આપણે	૬
કો બર્ફી બર્ફજ સરખી, આજ, આપણે	
જોઈ બાળક કૂદાં હરખી, આજ, આપણે	૭
કો પેરો લાવી પ્રેમે, આજ, આપણે	
નહિ કોઈથી ભાગ્યો કેમે, આજ, આપણે	૮
પણ પત્થરથી તે હાર્યો, આજ, આપણે	
કો લાવી લાડવો સારો, આજ, આપણે	૯
કો કહે ન ખપે એ અમને, આજ, આપણે	
કહું નહિજ મૂકિયે તમને, આજ, આપણે	૧૦
કો લાવી સફરપારા, આજ, આપણે	
ગોળપાપડી, મમરા ખારા, આજ, આપણે	૧૧
કો લાવી ગાંઠિયા ગમતા, આજ, આપણે	
તે તો ગદ્દ કરી ગયાં રમતાં, આજ, આપણે	૧૨
કો લાવી જીવાન પાંચે, આજ, આપણે	
જોઈ જીલ સળવળે સાચે, આજ, આપણે	૧૩
કોઈ દળ મગદળ ગળગળતું, આજ, આપણે	
કોએ આણ્યું અથાણું મોં બળતું, આજ, આપણે	૧૪
કો ખોખો ભરી ખારેકો, આજ, આપણે	
કો લાવી પાપડ સેકયો, આજ, આપણે	૧૫

* એ પસ્તાં ખોરાં છે એમ સૌએ કહ્યું.

કો છાનું છુપાવી લાવી, આજ, આપણે	
પાછી વાળીજ, જેવી આવી, આજ, આપણે	૧૬
બે'ન એ તો ચોરી કહેવાએ, આજ, આપણે	
કશ્ચા વિના ન લાવવું કાંએ, આજ, આપણે	૧૭
રોતી આવી એક બિચારી, આજ, આપણે	
નથી આપતી મા કાંઈ મારી, આજ, આપણે	૧૮
એને ત્રેમે પાસ બેસાડી, આજ, આપણે	
સૌએ મિજબાની તો માંડી, આજ, આપણે	૧૯
સૌ વાંલથી વેંચી ખાએ, આજ, આપણે	
ખાઈ પીને ગરબા ગાએ, આજ, આપણે	૨૦

ગૂજરાતનો "વનસ્પતિવૈભવઃ ભાગ ૧ લો.

ગરબી.-(ચોચોકા.)

રો ! રો ! મુલક ગૂજરાત રો !	
જગંદીશે જગતમાં ખૂબ ઘડ્યો !	૧
જ્યાં જુઓ, ત્યાં લીલાલહેરજ છે !	
ધનધાન્યે *ભૂધરની મહેરજ છે !	૨
બહુ જુવાર, બાજરી, ડાંગર ને	
ઘઉં, ચણા, વટાણા, ઝાલર, ને	૩
ઘણી તુવેર, ને મગ, ચોળા, જ્યાં	
મઠ, અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝા.	૪
વળી ગળી, દીવેલા, તલ, અળસી,	

આદે ચીન્ને હનરો હનરો કળસી !	૫
એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું ;	
ગૂંજરાતે પાકે સોનું કાચું !	૬
કાચું રાખ્યું નથી કંઈ કિરતારે !	
કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે !	૭
ભૂલ ભૂડી આપણનીજ છે ભાઈ,	
કે ગયા રૂબી દળદર માંહી.	૮
આવો મુલક મળ્યો હોય બીજાને,	
દુખ બોલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
લોકો અકલ હુનર નહિ કંઈ આણે,	
જુઠો મમત ગાડરવત બહુ તાણે.	૧૦
મૂકી મમત, આળસ, ધર્મી સર્વે,	
દેશ દાઝે શૂંભો ! શૂંભો ગવે ?	૧૧
કરો ગવે ગરબો મુલક પાછો !	
સુતાં બેઠાં સ્વદેશનું સુખ વાંચ્છો !	૧૨
સંપ સજી, ભજી વિદ્યામાતા,	
થઈ હુનર કળામાં મદ માતા,	૧૩
કશી કમર, ખલકમાં ખૂંખારી	
બાહાર પડો ! ફતેહ છે, કહું ધારી !	૧૪

માગ ૨ જો. (રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

ખરે ખરો બગીચો ગૂંજરાતજ,	
ફળ્યો, ફુલ્યો, ને ફાલ્યો, પ્રખ્યાતજ ?	૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં જૂંડજ ન્યાં દીસે,	
જેતાં જેતાં જે જિવ હરખી હીસે.	૨

વડ ઘટા ધાલે ચોગમ ફરતી,	
જે નીચે સેનાઓ ઊતરતી ;	૩
ઉગે આંખાઓ હારો હાર ઘણા,	
કહો કેરીના સ્વાદમાં શીજ મળ્યા ?	૪
રૂંડી રૂંડીરે લીમડાની છાયા ;	
ભુંડી ભુંડીરે આમલીની માયા ;	૫
કેવો કેવો કપાસનો છાંડ સારો ?	
જાતે નાનો, જગતને ઢાંકનારો !	૬
શું ખિલ્યું આ ખેતર ખસખસતું !	
હોય અશીષુ અમૂલું જે રસતું.	૭
બુધહિણા વિના ખપ ને ખાએ,	
ખરે મરેજ ; એનો ન વાંક કાંએ.	૮
શી શોભે આ ઊભી શેલડિયો !	
કેવી ઝુંકે છે, ને, ને, ચમરીઓ !	૯
મોટું પેલું ફળુસતું ફળ કેવું ?	
દિસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું.	૧૦
નેને ઝાડો ઝવાહિરસાં સહુ રે	
કોને મૂકું, ને કોને હું ગાઉં રે ?	૧૧
આસોપાલવ કદંબ, પિપળ, બીલી,	
તાડ ઉંચું રહ્યું ગગનજ ઝીલી,	૧૨
વાંસ, સાગ, સરગવો, ને આવળ,	
ખેર, ખાખર, ખજુરાં, ને આવળ,	૧૩
જમરખી, કમરખી, બોરડીઓ,	
સીતાફળી, કદલી, દાડમડીઓ.	૧૪

ને, કોઠી, રાયણુ, લાંબુ, નાંબુ,	
નારંગી, અંજીર, શેતુર લાંબું.	૧૫
વળી પપાઉં, ફાળસાં, ને દ્રાખો,	
હોય મેવા મઝાદારજ લાખો.	૧૬

ભાગ ૩ જો. (રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

કુલ મઝા તો આપણા દેશજની !	
સોનું ને સુગંધજ બે, સજની !	૧
કુલ રંગાબેરંગી કેવાં છે ?	
ઉડી આંબેજ વળજે એવાં છે.	૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી ?	
રહ્યો બે'કી મુલક બધો ભારી ?	૩
જુઈ, નઈ, કેતકી, સાહેલી,	
પારિજતક, ચંપો, ચંપેલી,	૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,	
ગુલછડી, ટગર, તુલસી, ડમરો,	૫
મધમધી રહ્યાં વન વન ચોગમ;	
નામ લેતાંજ આવે છે સો'રમ ?	૬
શાં ખિલે કમળ જળમાં ચોપાસ !	
શાં સોહામણાં સાંજે ગુલબાસ !	૭
શા શોભી રહ્યા આ ગુલલાલા !	
કેસુડા, કસુંબા લાગે વા'લા	૮
પેલાં સુંદર સૂરજકુલ સૂરજની,	

પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઝો, સજની.	૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદાસું,	
નેય ચાંદો ને, ને, આવે *હાસું !	૧૦
ખૂબ ખિલ્યાં કરેણું, તનમનિયાં;	
ધંતુરા તુરી સમ છે બનિયાં.	૧૧
નળે પુકારે વનવૈભવ ધસનો !	
વન લીલામાં વાસ છે જગદીશનો.	૧૨
ન્યાં નેઉં, ત્યાં ઈશ્વર સભર ભર્યો !	
ધન ભાગ્ય નવલ ભવ સાર સર્યો !	૧૩

“ મા, મને નિશાલે મૂકને ”—નિશાલનું વર્ણન.

ગરબી. (ત્રિઅઠ્ઠી.)

મા, મને નિશાળે મૂકને ॥ પાય લાગુ, મા,	
મા, ભાગ તું મારી ભૂખને ॥ મુખ માગું, મા.	૧
મા, મારી મારા જેવડી ॥ બે'નપણીઓ, મા,	
મા, નેને ચાલી આ ચોપડી ॥ લઈ ઘણીઓ, મા.	૨
મા, ને, ને, કેવી એ જાયછે ॥ મનમોજે, મા !	
મા, જાયજ તો, ત્યાં ગવાય છે ॥ ગીત રોજે, મા !	૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી ॥ છે પેટી, મા,	
મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ॥ ત્યાં બેઠી મા.	૪

* હસડું, એટલે ચંદ્રોદય પછી ઉજળી સોહામણી દેખાય છે.

- મા, ખેળવણું ખૂંસકારની ॥ છે બીજી, મા, ૫
 મા, જેને કહે છે આકારની ॥ જન રીઝી, મા. ૫
- મા, વળી ચળકતે ચોકઠે ॥ રૂપાળા, મા,
 મા, ઘણા લખોટા, જેવડે ॥ ગણે બાળા, મા. ૬
- મા, નકશા નવરંગી, નવા, ॥ તફતફતા, મા,
 મા, ભીંતે ભલા ખૂંચ ભેરવ્યા ॥ જાણે તખ્ત, મા. ૭
- મા, ગોળો ચોગમ ચીતર્યો ॥ એક ત્યાં છે, મા,
 મા, ચકર ચકર ફરતો ખરો ॥ કહું સાચે, મા. ૮
- મા, એક દિવસ ત્યાં ગઈ હતી ॥ સખિ સંગે, મા,
 મા, તેજ દિવસથી થઈ મતિ ॥ “ભણું રંગે,” મા. ૯
- મા, નિશાળમાં તો છે મઝા ॥ ભણવાની, મા,
 મા, એક વાગે આપે રજા ॥ રમવાની, મા. ૧૦
- મા, મે'તાજી માયા બધાં—પર રાખે, મા,
 મા, શાંત સ્વભાવે તે સદા ॥ મીઠું ભાખે, મા. ૧૧
- મા, શીખવવાની શી છટા ॥ છે ત્યાંહી! મા,
 મા, ચિત ચોંટે, ચોગમ ઘટા ॥ રહે છાહી! મા. ૧૨
- મા, આવી નિશાળે તો જવું ॥ છે મોજજ! મા,
 મા, ગમે રમ્યાથી શીખવું ॥ જ્યાં રોજજ, મા. ૧૩
- મા, જોતાં નિશાળજ બહારથી ॥ રઠ લાગે, મા,
 મા, જો જઈ ભણિયે પ્યારથી ॥ ભાગ્ય જાગે, મા. ૧૪
- મા ભણુતર વણુ નરનાર રહે ॥ પશુ સરખાં, મા,
 મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે ॥ સુખ નિરખ્યાં, મા. ૧૫

(ચોથું ધોરણ મળનારીઓને સારુ.)

ઈશ્વરનું ધ્યાન.

ગરબી. (ચોછક્કા)

જે આ જગતને નિભાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 ખલક પલકમાં બનાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 ચાહે ત્યારે ઝટ ડુબાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 જે તો વિશ્વનાથ કહાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 જે આ સૂર્યને શોભાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 જે આ ચંદ્રને ચળકાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 ધૂમટ ગગનનો ટેકાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 અસંખ્ય ગોળા આ ગબડાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 જડને ધર્મ જે ધરાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 મનને મુક્તિએ ચઢાવે, ભણું તેજ ભાવે.
 જે છે પ્રાણનો આધાર, ભણું તેજ ભાવે.
 જે છે સારમાંતું સાર, ભણું તેજ ભાવે.
 જે છે ડાહ્યો દયાવંત, ભણું તેજ ભાવે.
 જેને નહિજ આદિ અંત, ભણું તેજ ભાવે.
 સકળ શક્તિનો જે ભૂપ, ભણું તેજ ભાવે.
 જે છે એક ને અનુપ, ભણું તેજ ભાવે.
 જે છે અકળ ને અરૂપ, ભણું તેજ ભાવે.
 જ્યાં મનવાણિ હોય ચૂપ, ભણું તેજ ભાવે.
 જેને નવલ કવે શુંજ ! ભણું તેજ ભાવે.
 તું તે તુંજ ! તુંજ ! તુંજ ! ભણું તેજ ભાવે.

ચોમાસું.

ગરબી. (ત્રિતાલી ચોષ્ઠકા.)

પેલ્લી વાદળીઓએ ધૂમાવૂંમી માંડીરે:—	
હવે આવશે ચોમાસું શું, ઓ, માડીરે?	૧
હાહા! હજી નહિ શું આવે? ધામ કેવોરે!	
કેરી આફમાંજ ઘાલી હોય એવોરે!	૨
નથી હાલતું ઝાટોતું એક* પાનેરે;	
ફૂંચો પવન જઈ ઠૂંચો હવે ઇશાને રે;	૩
નહિ શ્વાસરે લેવાય; જિવ ફંધાય રે;	
પાંખ પંખીઓ વિખેરી ધૂળે નાહરે;	૪
ભૂંડી અંગે આ અળાઇઓ કરડી, ખાયરે!	
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ થાય રે.	૫
અધવાયો અપાડ; ઉંચું નેઇએરે;	
હવે મેહુલે તો મે'ર કરી નેઇએરે!	૬
ખોદી ખેડીને ખેડૂત ચાસ પાડીરે,	
ઉભા ખેતરે જીએ છે વાટ દાઢીરે.	૭
બેઠા ઠામ ઠરો પ્રવાસીને ખલાસીરે:	
વળી વેપારી, અધિકારિયો, સંન્યાસીરે.	૮
બેઠી મોસમ, પડયાં અંધ બધાં વા'ણોરે;	
નદી નાળે નીર ન, જળ હરણુ પ્રાણુ રે.	૯
લુખી, ભૂખી, ને સુકી ખડંગ ભાંય રે,	
“પય પય” પોકારે છે; નેડે પપૈયાય રે.	૧૦

* એક પાદડું પણ.

પ્રાણીમાત્રનો આધાર મેધરાજ રે,	
આવો, આવો, મહારાજ, રાખો માઝા રે!	૧૧
ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવે રે,	
ગગન ઘેરોને અંધારકોટ બનાવે રે.	૧૨
થાય ચમક ચમક વીજના ચમકારા રે,	
કડક કડકકડક કડકકડકાં નગારાં રે.	૧૩
ધૂંટયો પવન, આવ્યું લહેરું હાસ સાં રે!	
ક્યાંહી વર્ષોં એ નિશ્ચે હું તો ધાં રે.	૧૪
પડયો! ઓ પડયો! પડયોજ મૂંશળધારે રે?	
નવલ સુગંધ ઊઠી; શાંતિ થઈ સંસારે રે!	૧૫

જનાવરની જાન. (છયોકો.)

ધોળ.

જન જનાવરની મળી ॥ મેધાડંબર ગાજે;	
બકરી બાઇનો બેટો ॥ પરણેછે આજે.	૧
ઢોલ, નગારાં, ભેર, ને ॥ સુર સરણાઈ તીણાં,	
સો સાબેલા શોભિતા ॥ બેટા બેટી ઘેટીનાં.	૨
ઠીક મળી ઠઠ લોકની ॥ જરા ઠામ ન ઠાલો.	
દોડે વરનો બાપ ત્યાં ॥ દડબડ દાઢીઆળો.	૩
શાજનનું શું પૂછવું ॥ બકરે કરી જોરો,	
ભેગાં કર્યાં છે ભાવથી ॥ મોટાં મોટાં ઢોરો.	૪
રાતા માતા આખલા ॥ રાખી શિંગડાં સીધાં,	
આગળ માગ મૂકાવતા ॥ * પદ પોલિસ લીધાં.	૫

* જાણે પોલિસનું કામ કરતા હોય, તેમ તેઓ માર્ગ મૂકાવતા જાય છે

શાજને શ્રેષ્ઠજ ઉંટડા ॥ હીંડે ઉંચી ઝોડે,
ઝેના અરાદે વાંકડા ॥ કામદારોની ગોડે. ૬

હારમાં એક બે હાથી છે ॥ મોટા દાંતજવાળા,
નીચું ન્યાળીને ડોલતા ॥ હીંડે શેઠ શુંઢાળા. ૭

હાથી થોડા, તો છે ઘણા ॥ હાર રોકતા પાડા,
કાળા કઠંગા ને થયા ॥ ખડ ખાઈ જડ નડા. ૮

આંખ ફાટી, છાતી નીસરી ॥ કરતા ખૂબ ખુંખારા,
હીંડે ઉછળતા ઘોડલા ॥ શાહજન થઈ સારા. ૯

ટફૂઓ ટગમગુ ચાલતાં ॥ પૂઠે ગરીબ ગધેડા,
હાજી હાજી કરી હીંડતા ॥ ડીફાં વિના *અતેડા, ૧૦

હારોહાર હનરો આ ॥ માંહે માંહે લપાતા,
કોણુ આવે કામળ ઝોઢીને? ॥ એ તો ગાડર માતા. ૧૧

પિતરાઈઓ વહેવાઈના ॥ એને અકલ ન કોડી,
આડા અવળા એકેકની ॥ પૂઠે જાય ને દોડી. ૧૨

બકરા તો વરના આપ છે ॥ હોય એનું શું લેખું?
શું સાગર શિંગડા તણો ॥ હું તે આજે આ દેખું? ૧૩

વરનો તે ઘોડો આવિયો ॥ વાજે વાજું વિલાતી,
ભેર, ભૂંગળ, ને ઝાંઝરી ॥ ભેગું ભરડતી જતી. ૧૪

વર રાજ બે માસનું ॥ આળ બે બે કરતું,
ઝડપાયું, ઝપ ઝાળીમાં ॥ મન માડીતું ઠરતું. ૧૫

મંગળ બકરીમાઇતો ॥ ગાય હરખી હરખી,
નેડે નંદરણી ધણી ॥ કોડે નેવાજ સરખી. ૧૬

* ડીફાં વિના જેને ચાલતું ફાવતું નથી એવા ગધેડા.

બકરી બાઇએ નાતની ॥ ને બીજી ધણીઓ,
 આણી આડોશપાડોશણી ॥ બાઇપણી બે'નપણીઓ. ૧૭
 ભેંસ, ભુંડણ, ને ઉંટડી ॥ ઘેડી, ઘોડી, ગઘેડી,
 ગાય, બિલાડી, ઉંદરડી, ને ॥ એક કુતરીએ તેડી. ૧૮
 વાંદરિયો નથી વીસર્યા ॥ દશ વીશ આ કૂદે!
 સાથે સામટાં ગાઈ સૌ ॥ સાતે સૂરને ધૂંદે. ૧૯
 કોઈ બેંબે કો ભેંભે કરે ॥ કોઈ ભૂકતી ભૂંડું,
 કોઈ ચુંચું મ્યાંઉં મ્યાંઉં કરે ॥ વેર વાળે કો કૂડું. ૨૦
 હુક હુક કરતી વાંદરી ॥ જો જો! નાચે છે કેવી!
 ધન ધન બકરી! ન કોઈની ॥ જન તારા તે જોવી! ૨૧
 ચારપગાંની જન આ ॥ જોડી બેપગાં સાડ,
 સમજે તો સાર નવલ બહુ ॥ નહિતો હસવું તો વાડ. ૨૨

મળવાનો વચ્ચત જાયછે.

ગરબી. (સમયોકો.)

જાયછે, જાયછે, જાયછે રે,
 આ વખત ભણ્યાનો વહી જાયછે! } ટેક.
 થાય છે, થાય છે, થાયછે રે,
 બહુ પછી પસ્તાવો થાયછે!
 બાળાપણુ ભણવાનો અવસર,
 જિવના જિવતરમાંથી છે રે. આ વખત૦
 ખેડુત જો ચોમાસું ન ખેડે,
 આખું વરસ પસ્તાય છે રે. આ વખત૦

બાળપણું વીત્યું, કે ભણ્યાનો	
કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે.	આ વખત૦
ગિરફતારી પછી તો દુનિઆની,	
તેમાં તે શું ભણાયછે રે ?	આ વખત૦
કદી વખત મચીને કાઢે, પણ,	
કુમળીજ ડાળ વળાયછે રે.	આ વખત૦
પાકી કોઠીએ ચડે ન કાના,	
ટકુ ટકુ વાંચી ગભરાય છે રે.	આ વખત૦
માટે બાળક, ટાળ તું આળસ ;	
હજી તુજ હાથ ઉપાય છે રે.	આ વખત૦
ભણ્યા વિના નર નાર નિદાને,	
દુખદારિદ્રે રીખાયછે રે.	આ વખત૦
હાલ રમત રૂડી લાગે પણ,	
કેડે ફૂડી દેખાયછે રે.	આ વખત૦
રમવું ખરું, ને ભણવું એ ખરું ;	
એજ ડાહ્યાપણુ કહેવાયછે રે.	આ વખત૦
ભણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં,	
ભણેજ સુખ પમાયછે રે.	આ વખત૦
વિદ્યાવણુ માણસ પશુ સરખું,	
કહેવત સાચી સદાય છે રે.	આ વખત૦
જન ને જનાવર જનમ સમે તો,	
સમજમાં સરખાં દેખાયછે રે.	આ વખત૦
પણુ જન તો પંડીત બને છે,	
જો જુગતું શિખવાયછે રે.	આ વખત૦

વાર વાર વા'લે શીખવેથીજ બાળકથી બોલાયછે રે.	આ વખત૦
રાખો રણે, તો રહેજ મૂંગું સમજતું મૂળ શિક્ષાય છે રે.	આ વખત૦
લો સર્વે શિક્ષા ; શિક્ષાથીજ, માણસ મોટું મનાયછે રે.	આ વખત૦
નવલ કહે, જે અભણ રહે, તે પશુપદ પામવા ચા'ય છે રે.	આ વખત૦

ગાયના ગુણ.

ગરબી. (ચોચોકા.)

લાગે મને, ગાય, તું ઘણી વા'લી ! ઓ ગૌરી, ગરીબ, ને ગુણવાળી !	૧
તારૂં રૂપ મને રૂઢું લાગે ; મુખ નેતાં ભૂખ બધી ભાગે.	લાગે૦ ૨
ઘોળું અંગ ; ને શિંગડીઓ કાળી ; આંખ રાંકડી, કાળી, હેતાળી.	લાગે૦ ૩
તારે કંઠે ઘંટડી ઘણુઘણતી ; ચારે ચરણે ઝાંઝરી ઝણુઝણતી.	લાગે૦ ૪
ગોવાળેથી પાછી તું વળતી, ત્યારે ભાં ભાં ભાં ભાવે ભણતી.	લાગે૦ ૫
આપે ઉથલો વાછરૂં થનથનતાં, પેસે પોળમાં પ્રેમે તું તે સુણતાં.	લાગે૦ ૬

હીંરે હરખે ઉછળતી તું ઘેલી, તોએ કોને મુકે ન તું કદી ઠેલી.	લાગે૦ ૭
વાટે બેઠાં બાળ બચાવી લે, એવી ડાહ્યાંદયાળું તું દીલે.	લાગે૦ ૮
મારનાર ઉપર પણ તું ભારે, નથી કરતીજ રીસ અતિશ ક્યારે.	લાગે૦ ૯
તેં તો ધર્મનો મર્મજ પરમ લહો, ગૂઠ *ગરીબપણનો ગુણુ ગ્રહો!	લાગે૦ ૧૦
તું તો રોજ પરોપકારે રાજ; તારો જશ જગમાં છે રહ્યો ગાજ.	લાગે૦ ૧૧
તું ઘોળી; ને ઘોળું દૂધ તારું, ગુણુકારી, સ્વાદ ભર્યું સારું,	લાગે૦ ૧૨
દહીં, દૂધ, ધી, માખણ, ને છાસ, જેમાં સર્વે સ્વાદ તણો વાસ;	લાગે૦ ૧૩
એ પાંચે અમૃત પૃથ્વીપર જે, તે અમ અર્થે તું તો સરજે.	લાગે૦ ૧૪
બર્ફી, ને પેંડા, ને માવો, બાસુદી, શિખંડનો બરો લા'વો,	લાગે૦ ૧૫
તે તો તારી પ્રસાદી, ઓ, સુખદાતા! ગાય માતા, તું સાચીજ છે માતા!	લાગે૦ ૧૬
તારા પ્રેમનો પાડ હું કેમ વાળું! આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું!	લાગે૦ ૧૭

* ગરીબાઈ—રાંકપણું—જે ધર્મની મુખ્ય મતલબ છે તે તે બરાબર પકડી રાખીએ.

*તારી શિંગડી સુંદર શિંદુરે, રંગી સોને સણગાં હુંરે;	લાગે૦ ૧૮
કરૂં ચાંદલો, ને ચોખા ચો'હું, કુલહાર પહેરાવી, નિરખું મો'હું!	લાગે૦ ૧૯
તાં જગજગતું જ્યોતિજ સરખું, મુખ નિરખું, હરખું, ને નિરખું.	લાગે૦ ૨૦
ધન ધન ! ધેનુ ! રૂપગુણધામ ! ગુણ ગાયના ગાય નવલરામ.	લાગે૦ ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ.

ગરબી. (ત્રિતાલી અષ્ટચોકા.)

ચોમાસાના ચારે માસ છે સારારે. લીલી સાડી સુંદર સળે ધારા †	ચોમાસાના૦
ઘોરી માસ આપાઠ તે કહાવેરે, વરસાદને ઘોરી લાવેરે, નેકે પહેલાં કંઈક તપાવે.	ચોમાસાના૦
કડકડીને પડે મેઘરાય રે, પડે પાણી, તે નેવે ન માય રે, ઘોઘો ઘોજ બધે સંભળાય !	ચોમાસાના૦

* આ બે કડીમાં કલ્યાપ્રમાણે ધનતેરસને દાહાડે ગાયને લોકો
ગૂજરાતના કેટલાક ભાગમાં સણગારેછે † પૃથ્વી.

નદી નાળાં તળાવ ભરાયરે, જળ જળ પળમાં થઈ જાય રે, ડૂબ્યું જાણે જગત જળમાંય !	ચોમાસાનાં
હોય વંન ફરી સજિવંન રે; નાચે ગિરિપર મોર થનથંન રે કરે કળા ને હોય મગંન.	ચોમાસાનાં
આવળુ માસે સરવડાં હોય રે, ગામ બહાર મેળે સૌ કોય રે, જઈ લીલું લીલું બધે જાય.	ચોમાસાનાં
માથે મેઘનો માંડવો આવ્યો રે, નીચે લીલો ગલીચો બિછાવ્યો રે, વચે મનહર *મછ ઝળકાવ્યો.	ચોમાસાનાં
જિવજંતુઓ નિપજે ઝાઝાં રે, જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ છે તાજ રે, શાક ભાજનો આવળુ રાજ.	ચોમાસાનાં
ભાદરવે તે ભડકી ઊઠ્યો રે; “બાકી સાકીતું લો; હું તૂઠ્યો રે; કદી કહેશો ન કે હું રૂઠ્યો.”	ચોમાસાનાં
એમ કહીને કડાકડી માંડી રે, રહ્યા વાઘ ને સિંહ બરાડી રે. વીજ ઝપ્પકી ગગનને ફાડી.	ચોમાસાનાં
દિસે સુરજ ન, થઈ રહી હેલી રે;- આણ્યો દરિયો ઉલેચીજ, હેલી રે ! તોડી તેડ, ને નદિયો રેલી.	ચોમાસાનાં

આશો માસે ફળી જન આશારે,
પાક્યાં ધાન્ય ધરતી પર ખાસારે,
રહે ખેતરે ખેડુતો વાસા.

ચોમાસાનાં

ઉડે પંખી લાખો હરખાતાં રે,
ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે,
ઉંચે આભ રૂપેરી, ને, જતાં.

ચોમાસાનાં

ખીલ્યાં કમળે તળાવો છા'યાં રે,
આખે સારસને શી માયા રે?
નેને ચંદ્રે ચકોર તો ધાયા.

ચોમાસાનાં

શદ્ધચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે!
ગીત ગાય નવલ નરનારી રે!
હવે દીવાળીની તયારી!

ચોમાસાનાં

પાંચમું ધોરણ મળનારીઓને સારુ માતૃસ્તવન.

ધોલ. (ચોચોકા.)

જ્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
નહોતું ખાન કે પાનનું ભાન રે,
ત્યારે કોણ મારી સંભાળ,
કરતું ધરી વા'લ ?

તેતો તુંજ માવડી.

કોણ ઉંઘતું હેતે ઉઠાડીને,
કોણ અંગનું હીર ધવાડીને,

થતું હુંથી અધિક પ્રસંન,
 પોતાને મન? તેતો તુંજ માવડી.
 માથું મારી, ઉછાળી હું લાત રે,
 ધાવું તેમ તેમ, થઈ રળીયાત રે,
 કોણ મીઠડાં લેતું મુંખ,
 પામી મહા મુંખ? તેતો તુંજ માવડી.
 મને કોણ ઉઠાડી બેસાડતું?
 મને કોણ રિઝાવી રમાડતું?
 કોણ ગાતું ઊંઘાડવા ગીત,
 પ્રકુલિત ચિત્ત? તેતો તુંજ માવડી.
 જરા માથું દુખે કઢી માહરું,
 કોણ ચોંકી થતું દુખી બહાવરું?
 *કરી કરીને કડવા ક્વાથ,
 પીતું ખૂશી સાથ? તેતો તુંજ માવડી.
 કોણ શિખવતું બોલતાં ચાલતાં?
 કોણ કહેતું મનોહર વારતા?
 દીઠા દાંઢી અસંખ્યજ દોષ,
 તોએ ન કર્યો રોષ! તેતો તુંજ માવડી.
 તારા પ્રેમનો પાર પમાય ના,
 તારાં કર્યો તે કોએ કરાય ના,
 અરે! તેં મળમૂત્ર અથાગ
 વહ્યાં, લહ્યાં ભાગ્ય! ધનધન! મારી માવડી!
 તારો પાડ શું વાળું? વળાય ના!
 મૂકી માથું ખોળામાં હું માયના,

બોલું નવલ ગગળો થઈ વાણ,
“તાં છે કહ્યાણ.” જયજય ! મારી માવડી !

ગૂજરાતની મુસાફરી.

ગરવી. (અડસમ ચાક્રો રૂપકતાલ.)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા ॥ ત્યાંથી નિકળીએ પ્રવાસરે;
અમલસાડ, વલસાડ, નૌસારી, ॥ લેએ દણુસ અન્નાસ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧

શાં શોભે કદલીવન શિતળ ! ॥ શી બે'કે લીંબુવાઈ રે;
આંઆ *ઈફાના અમૃત સરખા ॥ હરખી કહે છે દેશાઈ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨

સુરત શે'રનું સુંદર સ્ટેશન ॥ સુંદર રસ્તા સારારે;
સુંદર, નાબુક, લોક વિચક્ષણ, ॥ શોખી, સફાઈ કરનારા.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩

આ ! આવી અરશીની દુકાનો ! ॥ ઉભાં રહો, રઠ લાગેરે !
પાપડી પણુ આપણુ આ ટાણે ॥ પામ્યાં પૂરણુ ભાગ્યે !

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૪

જર નાતમાં જમવા જઈએ ॥ જમણુ આવાં નથિ નરખારે !
ચિનાઈ સાડી ચપડા ચમકે ॥ સર્વે લખેશ્રીજ સરખાં.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૫

મેળા, ખેળા, ને વરઘોડા ॥ નાચ, ને રંગ ઠામ ઠામરે;

* એ પાસના, એ મુલકના.

હસતાં રમતાંજ દિસે સદા સૌ ॥ કરતાં હશે શું કામ !

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૬

આગળ આ હતું હિંદુસ્થાનમાં ॥ સૌથી બંદર મોટું રે ;

નામીયું દુનિયામાં, તે કેમ, ॥ છેક થયું હશે ખોટું ?

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૭

તાર્પાં નાહિ, લઈ લાહે ગજી, કિનખાખ, કિનારી, ચાલોરે ;

નરમદાનો નરખી, નર, પૂલ ॥ નરનાં નરપણુ ભાળો.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૮

ભર્યનો ટેકરી બહુ બાંકી ॥ ટીંબા ચડને તપાસીરે ;

ટેડી પાથ, કકડતાં કપડાં ॥ રમાલ તો ફરમાસી.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૯

ભાંગ્યું, ભાંગ્યું, પણુએ છે ભર્યજી ॥ ભૃગુનો આશ્રમ કહાવેરે ;

શે'ર જીનું ગૂંજરાતે, આજે પણુ ॥ રૂ બહુ રેલે ચડાવે.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૦

ત્યાંથી કબીરવડ જોવા જાને ॥ જગમાં જે છે નવાઈરે ;

જેઈ ડભોઈ, પાછા વળજે ; ॥ ‡માળમાં માલ ન કાંઈ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૧

મેલ્યું ભર્ય કે આગ્યું કાનમ, ॥ કાળી ધરતી રસાળીરે ;

જ્યાં ચોંમાસે જાય કળી પગ, ॥ કળુખી કન્યા દે ગાળી.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૨

મિયાંગામ ઇટોલું વટાવે ॥ આવે ઝાડનાં ઝુંડ રે ;

ઝાડે ચારે તર ચરોતરનું ॥ ગોંદરૂ આ છે પ્રચંડ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૩

* મદીઈ, પરાક્રમ. † રેલવેને મારગે. ‡ પંચમહાલનો માળ પ્રદેશ.

વરોદરે નિર્જીત ઉતરને ॥ નથી મહારાવ ઘેલોરે;
ઢાણુનું દુખ તો છે હજી કાયમ ॥ ગાંડડા હેઠે મેલો.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૪

લક્ષ્મીવિલાસને મોતીબાગ ને ॥ નજરબાગનો મીનોરે;
નેત્રે સવારી, સાટમારી ને ॥ નૃપ નવીન પ્રવીણુરે,

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૫

પાન ને પર્વણ લઈ પરવરીએ ॥ શો ઊંચો પૂલ મહીનો રે !
“આવી મહી ને ફિકર થઈ” એ ॥ ઉખાણો હતો અહીનો.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૬

આપે જણાય છે આગ્યું ચરોતર ॥ બોલીને બુદ્ધિ જ્યાં જાડીરે;
જાડી પણ ગાદી કસવાળી ॥ ધંધે *કોસરે હઢવાળી.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૭

હોય જતું વડતાલ કે ડાકોર, ॥ તો વચમાંથી વિચરને રે;
કપડવંજે કાચ ને સાબુ ॥ નેઈ સુધારો કરને.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૮

આવી આનંદે પાછા આણુંદે ॥ કે નડીયાદે મળજેરે;
મહમદશાહનું શે'ર નેઈને ॥ અમદાવાદે વળજે.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ ॥ ગાદી મોટી પાદશાહી રે;
જ્યાં ત્યાં મસીદ, ને †તોડા તે હજી ॥ યાદ આણુછે ભાઈ!

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૦

જુમામસીદ શી મોટી ! મહમદશાહનું સેન સમાય રે;

જુમામસીદ જોતાં તે વખતની ॥ ઝાંખી આજે થાય.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૧

ભદ્રની શોભા છે બહુ સારી ॥ ત્રણ દરવાજે કમાનરે;
હઠીચિંગને દેહેરે આરસ ॥ ઓપે હીરા સમાન.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૨

શાહ આલમ સર્ખેજની શોભા ॥ શી રીતે વર્ણાયરે?
અસલી ઇમારત હુંનર આગળ ॥ ઇંજનેરી લજવાય.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૩

રાજનગરનાં જન ઉઘોગી, ॥ કોડીલાં કસરતી સાથેરે,
ચિવેકોં, ને વળી પરગળું પાણુ ॥ તન મન *કણુ ત્રણુ વાતે.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૪

રસમાં છે આહિં છપ્પા સામળ-કવિનાં પૂરણુ કામરે,
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ, ને ॥ વરોદરે દયારામ.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૫

ગઈ પાદશાહી ધણુ દિવસથી ॥ પણુ † શાહે રંગ રાખ્યોરે,
બાંધી સાઢાત્રણુ તાંતણુ શેરને ॥ ધંધો ધોકારે દાખ્યો.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૬

ઘોતીજોડા, પીતાંબર, સાડી, ॥ જે જોઈએ તે લેજોરે;
બાર બોલાવે બોતેર આવે ॥ કોક દલાલને કહેજો.
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૭

આવે દલાલ, ને લાવે લટકતા ॥ વેપારી ટાળે ટાળરે;
લહે, વહે, દે ગાળ, ખેંચે, સમ ॥ ખાય, કરે કાગારોળ!
રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૮

આવી અગાડી ગાયકવાડી ॥ ઘોડા ફરે મદ માતારે;
વડનગર ને વિસલનગરે ॥ જાતું પણ નથી જાતાં.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૨૯

સરસ્વતી તીર સુંદર સિંધપુર ॥ કપિલ મુનિનું ધામરે,
પાટણ, પ્રાચીન રાજધાનીને ॥ અહિયાંથીજ પ્રણામ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૦

કાઠિયાવાડે હાલ નથી ભો ॥ *હાલો તે ભણી જઇએ;
દેશી રાજનાં દુખડાં દેખી ॥ દિલમાં દુખિયાં થઇએ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૧

રેત ગઇને પા'ણા આવ્યા ॥ ઝાડનું દેખું ન નામરે;
ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજ ખજાનો ॥ ખોલ્યાનો ખરો ઠામ.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૨

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો, જોઇએ ॥ નરસિંહ મે'તાનો ચારોરે.
છતું કર્યું ગૂંજરાત સપૂતે ॥ એનો પાડ ન થોડો.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૩

જામનગર મચ્યું રાગને રંગમાં ॥ ભાવનગર ભળપણમાંરે;
પેહેલા વર્ગનું ચાથું ધ્રાંગધ્રું ॥ પોરબંદર હાલ ગણ મા.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૪

સુદઢ, તીખા, શોખી, શાણા, ॥ મતલબી, ખટપટવાળારે,
મીઠા તો મધથી પણ અદકા ॥ લોક આણીકોર ભાળ્યા.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૫

જેવા લાયક રાજ રહ્યાં બહુ ॥ પણ કહોને શું કરિયેરે?
રાજધિરાજની રાજે ધન જ્યાં ॥ રાજકોટે જઈ ઠરિયે.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૬

બાજે બાજે રાજ બધા ત્યાં ॥ આવી પ્રસંગે જાશે રે;
જેઈ રહ્યા, કે વળશું પાછા ॥ પ્રવાસ પૂરો થાશે.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૭

રહી ગયું જોતું દીવબંદર, ને ॥ ઘોળેકું, ને ઘોઘુંરે,
ખારેઘોડે ખૂટે ન મીકું ॥ મીકું પાણી મોઘું.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૮

પશ્ચિમે દ્વારિકા, પૂર્વે કાળી, ॥ ઉત્તરે અંબામાતરે,
દક્ષિણે કુંતળેશ્વર એ છે ॥ ચારે ચોકો ગૂંજરાત.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૩૯

ઉન્હાં પાણીના કુંડ લસુંદ્રા ॥ ગોધ્રા, ને ઉનઘએરે,
ગંધક તો ગંધાય છે ખુદ્દો ॥ રામ સુધી શિદ જઈએ ?

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૪૦

વિમલશાહનાં દે'રાં બળેલાં ॥ *લાવારસમાં દટાયાંરે,
જેતાંજ, જાણે જવાળામુખીનું ॥ જોરે જે જન છે ડાહ્યાં.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૪૧

રહી છેવાડે છાવણી ડીસા ॥ હવા પાણી જ્યાં સારાં રે,
પાલણુપુર ઉપરથી થઈને ॥ આબુજી જોવા ધાયોં.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૪૨

વેલી વનસ્પતિ, વિધવિધ ઔષધિ ॥ જૈન દે'રાં જયકારીરે
“અઠે કઠે” કરનાર મેવાડને ॥ મારવાડની અહિં-બારી.

રમીએ ગૂંજરાતેરે. ૪૩

* પૃથ્વીની અંદર જે બળતો રસ છે તે. જવાળામુખી ફાટી છે ત્યારે એ બહાર ઉભરાઈ આવે છે.

વાદળાં અંગે અડકી હિંડે, ॥ ટાઢે જવાય હુકવાઈ રે,
પાલીતાણે, ગિરનાર, શેત્રુંજે ॥ ભૂલ્યાં આપણે જલ્લું ભાઈ.
રમીએ જૂજરાતેરે. ૪૪

રાંધણુપુર જઈ રણુને ઝાંખતું, ॥ કછ ભુજ ન્યાંથિ જવાયરે,
માંડવીબંદરથી ઉપડતાં ॥ મુંબાઈ ખોટે અવાય.
રમીએ જૂજરાતેરે. ૫૫

મુંબાઈ તો અલખેલીજ કહાવે ॥ જાણીતી જગમાંલરે,
વિદ્યા હુનર, વેપાર ને રાજનું ॥ નૂર નવલ શું ગાય ?
રમીએ જૂજરાતેરે. ૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર.

ગરબી. (ચોછકા.)

ચતુર, ચૈત્રને વસંત વર્ગે શિદ્ધ ભણ્યો ને ?
લોકે ક્યારનો ઉન્હાળે ગુણ લેખી ગણ્યો ને. ચતુર૦
પડે તાપ જે અપોરે, તોળા તે થકી ને !
રૂડી રાત્રિ, ને સવાર, સાંજ છે નકી ને. ચતુર૦
રાતે નિર્મળા આકાશે તારા ઝગઝગે ને ;
ચોગમ ચંદનીમાં ચંદ્ર ચાડ ચગચગે ને. ચતુર૦
સાંજે વા'ણે શિતળ મંદ પવન વા'યછે ને ;
એથીજ નિશાળો સવારમાં ભરાયછે ને. ચતુર૦
પણ જંત્ર વેળા ધરતી ધખી નય છે ને ;
છત્રિ નેડા વિના ડગલું ના મુકાયછે ને. ચતુર૦

પડે તાપ, તપે તાલકું, માયું ભમે ને,
લોહી ભકળે, ને આવે ભંધ આ સમે ને. ચતુરં
ભંધે વાધ નાગ આદિ શોધી છાંયડા ને;
બેઠાં ડાળપર, ને, રોલાં ખાય પંખીડાં ને. ચતુરં
પેઠાં માળામાંએ બાળ પંખી તફે ને;
નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક, બાહર રડવડયે ને. ચતુરં

વૈશાખ માસનું ચિત્ર.

લૂલૂલૂ વૈશાખે ! શાખે શીખો લાધિયો ને !
આ શું પૃથ્વીએ પંચાગ્નિ નેજ સાધિએ ને ! લૂલૂલૂ
નળે ભઠ્ઠીનીજ પાસ ઉભાં આપણે ને,
એવા તડકાના ભડકા લાગે બારણે ને. લૂલૂલૂ
આંખે આવે અંધારાં તડકે તાકતાં ને;
વને વનચરો જળ ઝાંઝુઆના ઝાંખતાં ને. લૂલૂલૂ
ગોંધાઈ ઘરમાં બેઠે પણ ન ચેન આ ઘડી ને;
આવે ઝાળ, ને ઝલ્લાઈ નય ચામડી ને ? લૂલૂલૂ
ગામ બાહાર લૂને ઝપાટે ધાસ છોડવા ને !
ગયાં સુકાઈ; સિમાડા મસાણુ સમ હવા ને ! લૂલૂલૂ
બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પણ દિસે ખરાં ને;
વાયા વાયલા, ને ખરર ખર્ચી પાતરાં ને. લૂલૂલૂ
સૂકા વાંસનાં વન સળગી ભેઠે આ સમે ને;
ઠારણુ દવ બધુંજ બાળતો ચોગમ ધુમે ને. લૂલૂલૂ

પશુ પક્ષી વૃક્ષ વદ્ધિ પ્રલય થાયછે ને;
ઉજડ ઉજડ નવલ જંગલો જણાયછે ને. લૂ લૂ લૂ૦

જેઠ માસનું ચિત્ર.

આવ્યો જેઠ, ને બકાઈ ચાલ્યાં બાકી ને !
પૂટે છે ફૂંવારા ને ને રોમ રોમથી નેને,
એવાં ઝરણુ ઝાઝાં મળી નદી વહે દિલે ને;
દીપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે, ને ગળે ને. આવ્યો જેઠ૦
જળ જેટલું ઝરેછે, તેટલું ખરે ને,
“પાણી પાણી” કરી પ્રાણ પાછું લે ચરે ને. આવ્યો જેઠ૦
સૂકી જીભને જનાવરો દોડે વને ને,
હતાં જે સુતાં સંતોઈ ગુફાને ખુણે ને. આવ્યો જેઠ૦
મળે જળ ન; જળ વિના સૌ જહાવરાં થયાં ને;
નદી, નાળાં, ને તળાવ તો સુકાઈ ગયાં ને. આવ્યો જેઠ૦
પાણી ફૂવાનાંએ કમી થઈ જાયછે ને;
લાંબા દાહાડલા આ દોહેલા કહેવાયછે ને. આવ્યો જેઠ૦
ઘણાં હોયછે તોફાન દરિયા પરે ને;
ચડી વા વંટોળે, જળ થળે જીલમ કરે ને. આવ્યો જેઠ૦
ઘરણીથી ઉઠાવી ધૂળ ગગને લઈ ચડે ને;
આંધી હોય, ને દબાય આદમી ઉંટ *દેડે ને. આવ્યો જેઠ૦
વાંજી ડોલી, સઢ તોડી ચકડોળે ચડી ને,
દૂબે દરિયામાં, નેને મરણુ બૂમ પડી ને ! આવ્યો જેઠ૦

* ધૂળના ઢગલા.

મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેઘો મળે જો;
રણે રેણુનારે નવલ ધાતા ઝળહળે જો. આગ્યો જોડો

ભક્તિનું પરોઢિયું.

રાગ પ્રભાત. (ચૌકકકુ.)

શાંત શાંત સકળ સ્થળે, શાંત ચિત્ત સાંઝે,
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રીપ્રભુ સંભાંડે શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણે બ્રહ્મ ભક્તિનું પરોઢિયું છે આજે:—
પ્રકૃષ્ઠ રૂઢ્ય કમળ પલ્લવ બુંદ આનંદ રાજે; શાંત શાંત૦ ૨
મોહ રાત્રીનો પ્રકાશ ઝાંખો થયો ભાઈ;
પાપરૂપ પોપણી આપે ગઈ બીડાઈ, શાંત શાંત૦ ૩
શિતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪

(છટ્ટું ધોરણ મળનારીઓને સારુ.)

પ્રભાતનું વર્ણન.

પ્રમાતિયું. (અષ્ટચોકા.)

જગો, જગોરે, મારાં ઉજમાળાં બે'ના, કે
વા'ણેલાં ભલાં વાહારે ! ટેક.
જગ્યાં, જગ્યાંરે મોર પોપટ મેના, કે. વા'ણે૦ ૧
ધીમે ધીમે રે બોલ બોલે રસાળા, કે, વા'ણે૦

† વાદળાંને

નળે નળેરે એ જગારે બાળા કે !	વા'ણે ૨
બીજાં બીજાંરે બા'ર પંખી કલોલે કે,	વા'ણે ૦
ઉડે ઉડે ને, મીઠું મીઠું બોલે કે.	વા'ણે ૩
ચાં ચીં ચીં ચીંરે કરે ચકલી આનંદે કે,	વા'ણે ૦
રમે રમેરે ખિસકોલી સ્વછંદે કે.	વા'ણે ૪
બોલે બોલેરે ગાય લેંસ ગોશાળે કે,	વા'ણે ૦
નાચે નાચેરે નાનાં વાછરું વા'લે કે.	વા'ણે ૫
જેજે, જેજેરે, ઉંચે પંખી આકાશે કે,	વા'ણે ૦
ચક્કર ચક્કરે ફેરે કુદડી ઉલાસે કે !	વા'ણે ૬
ઉંચો ઉંચારે ચડ્યો સૌથી ચંડોળ કે,	વા'ણે ૦
ગાતો ગાતોરે રસે ઝાકમઝોળ કે.	વા'ણે ૭
ગાએ ગાએરે ગુણીજન બ્રહ્મનામ કે,	વા'ણે ૦
હરખે હરખેરે આખું જગત કાં આમ કે ?	વા'ણે ૮
હસી હસીરે જીઠ્યાં વૃક્ષ ને વેલા કે,	વા'ણે ૦
ખીલ્યાં ખીલ્યાંરે મન કમળ આં વેળા કે.	વા'ણે ૯
ઉગે ઉગેરે સૂરજ સુખધામ કે,	વા'ણે ૦
તેનો તેનો આ આશ્ચર્ય ઠામ ઠામ કે.	વા'ણે ૧૦
ભાળે વા'લેરે સૌ ઉગમણી દીશ કે,	વા'ણે ૦
રાતી રાતીજે સોનેરી અતીશ કે.	વા'ણે ૧૧
આ ! આ ! ઉગ્યારે ! જગ ઝગમગ્યું સંધું કે;	વા'ણે ૦
નળે ઝખકોળીરે કા'ડ્યું ન્યોતિને સિંધું કે !	વા'ણે ૧૨
દીપી દીપીરે ઉઠ્યા બાગ બગીચા કે,	વા'ણે ૦
ઝળક્યા ઝળક્યારે લીલા ધાસે ગલીચા કે.	વા'ણે ૧૩
જય જય જય જયરે ભણી ઋષિઓ ઉભેલા કે.	વા'ણે ૦
હેતે હેતેરે ધરે ધ્યાન આ વેળા કે.	વા'ણે ૧૪

ધ્યાને ધ્યાનેરે પરિશ્રદ્ધને ધારેકે,	વા'ણે૦
માગે માગેરે સદ્બુદ્ધિજ પ્યારેકે.	વા'ણે૦ ૧૫
સાચે સાચેરે સમો ભક્તિનો આ છે કે,	વા'ણે૦
સહેજે સહેજેરે સંધ્યા વંદાય સાચે કે.	વા'ણે૦ ૧૬
આ છે આ છે રે સુખસાધનકાળ કે,	વા'ણે૦
જે કોઈ જાગેરે તેનાં ભાગ્ય વિશાળ કે.	વા'ણે૦ ૧૭
આવે આવેરે મંદ શિતળ પવન કે,	વા'ણે૦
બે'કે બેકે રે શી સુગંધી વન કે !	વા'ણે૦ ૧૮
તાન્તં તાન્તંરે થાય તન ને મન કે,	વા'ણે૦
વાધે વાધેરે વય વિદ્યાને ધન કે.	વા'ણે૦ ૧૯

इतिहासनी आरसी.

गरबी. (छथोका.)

ઈતિહાસની આરસી સાહી, ॥ મેં નેથું માંહી;	
થિર થાવર દીકું ન કાંઈ ! ॥ ફરતી છે છાંહી !	૧
આ મુલક બધામાં આજ ॥ ક્યાંતા ક્યાં રહેતા;	
ઇંત્રેજ કરેછે રાજ, ॥ જગમાં જશ લેતા.	૨
પણ હુંસીજ વર્ષ પછાત ॥ જો જોઇએ ઝાંખી,	
દિસે દક્ષણિયો ગૂજરાત ॥ ધુમતા ડર દાખી.	૩
શેા પેશવાઇનો હોર ! ॥ પૂનેથી સંચરતાં,	
બહુ ચકરાં જાલમ જોર ॥ “ ઇકડે યા ” કરતાં.	૪
માંડયા રાજે અધર્મ અપાર ॥ ધર્મનું કહાવે જો;	
કરી ચાર દિવસ ચમકાર ॥ શૂન્ય થયું સહેજો.	૫

- પેશવાઈ પેહેલાં મુગલાઈ ॥ ચાલતી ચોપાસે,
 અહીં સ્થાપી અકબરશાહી ॥ બાંધી નીતિ પાસે. ૬
 નહિ જીવન, ન ઝાઝૂં દાણુ; ॥ નહિ પક્ષાપક્ષી;
 દીધું દેશીને માન સમાન ॥ દેશાધગીરી બક્ષી. ૭
 ટકી અસેં વરસ મુગલાઈ ॥ તે આને યોગે,
 ન્યારે રાજનીતિ બદલાઈ ॥ પડી મરવા રોગે. ૮
 આ અસેં વરસ પાણુ બાદ ॥ કરો જો પછવાડે,
 પાદશાહી અમદાવાદ ॥ સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯
 “કુત્તે પર આયા સસા-અસાયા શે'ર શાહને”
 આ આશાબીલને અસા-વળે ગમ્યું તેજાને. ૧૦
 થયો મહમદ, બેગજે એક ॥ છોક મહા મોટો,
 બાંધ્યાં મસિદ, મિનારા અનેક, ॥ શે'ર, સણુંગ, કોટો. ૧૧
 હતો જબરદસ્ત મહા શૂર ॥ મહા મોટો જંગી,
 ચડી વાંણે, લડી ચકચૂર ॥ કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨
 પાણુ ચૌદસેં બાર અગાઉ ॥ હતું એ ક્યાં શે'રજ ?
 હવે પાટણપુરને ગાડિં-થયો અકરા કેરજ ! ૧૩
 સન તેરસેં પૂરા માંછ ॥ થયા હિંદૂ પૂરા;
 પડ્યું પાટણુ; વત્યોં ત્રાણ ! ॥ ધિક ! નાગર નગુરા ! ૧૪
 પેઠા મુલકમાં મુસલમાન ॥ “મારૂં મારૂં” કરતા;
 લૂટે ઝુટે, વટાળે, લે જાન, ॥ વહુ દિકરી હરતા. ૧૫
 લડ્યા, પડ્યા હજારો શૂર ॥ “લલે મરિયે મરિયે.”
 વહું લોહી, જેમ જલપૂર, ॥ હુબ્બો દેશ તે દરિયે !
 એ દિવસ પડી જે પોક ॥ હજી ગગને ગાજે ! ૧૬

એ દિવસ દેશિયો શોક ॥ કરોને મળી આજે ! ૧૭

એ દિવસ થકી પરતંત્ર ॥ થયા, લાગી ખાંપણુ રે !

એ આગે હતા સ્વતંત્ર ॥ હિંદુ સૌ આપણુ રે ! ૧૮

વધ્યો શોક, યંબું મુજ ગાન, ॥ જ્ઞાન આ એકજરે,
વિના ધર્મ, નવલ, આ સ્થાન ! ॥ ચલિત સૌ છેકજરે. ૧૯

વસંતવર્ણન.

હોરી.

પચરંગી પટકુળ ધારી, } ટેક.
દીપે કુદરત આ રતે ન્યારી. }

કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સન્ધ્યાં ॥ નવ પદ્મવ જૂનાં ઉતારી,
આંખે મોર અથાકજ ઝૂકે ॥ જાણે કલગીઓ સારી !

વસંતની આવો સવારી ! દીપે ૦ ૧

વીટો વળી વેલી સૌ સૌને ॥ વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,
ફૂલના જૂમખે જૂમખા જે પર ॥ રંગાબેરંગી અપારી !

ઝોકે ઝાડી ફૂલ ભરે ભારી ! દીપે ૦ ૨

ફૂલ ભરે ડાળો ડોલે, ખરે ફૂલ ॥ પથરાઈ ફૂલની-પથારી;
ભમર હજારો ગુંતર કરતા ॥ સુગંધિ લેતાં ગયા હારી !

અધુંજ રહું ખહેક જ્યાં મારી ! દીપે ૦ ૩

ફૂલ ભરે ડાળો ડોલે, હિંડોળે ॥ બેઠાં પોપટ, મેના પ્યારી;
ને નવરંગી અવર અહુ પંખી ॥ મધુર કરે રવ ! તારી,

કોયલ, તો છે બલિહારી ! દીપે ૦ ૪

કોયલો કુકુ કુકુ કરી રહી ॥ પંચમ સુર અનુસારી;

ધટ્ટ ધટ્ટામાં પડ્યા પડે ને ॥ કુંજ કુંજ રહી સારી,
મનોહર કામળુગારી ! દીપે૦ ૫

દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો ॥ લીલી, લોચનકારી,
કુમળા બપોરના તાપે તૃષ્ણાના ॥ હાથ લોભાવનહારી,
કંઠે થંડક કરનારી ! દીપે૦ ૬

ઉગ્યા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ॥ તાઢની તો, હવે વારી ;
વાહે સવારમાં મંદ, સુગંધિત ॥ શિતળ, સમિર સુખકારી,
અંગે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭

રંગ્યાં ઉમંગ્યાં પથુ, પંખી, નર, ॥ નાર, કુમાર, કુમારી,
સર્વ સજેડે રમે, જમે, કોડે, ॥ સર્વ કરે મજાદારી,
મુખે મીઠો હોરો ઉચારો ! દીપે૦ ૮

હોરીના સૂર ધુમી રહ્યા યોગમ; ॥ યોગમ લગન છે જરી;
લગનસરા તો વસંતેજ સોહે; ॥ વસંત છે લગન આચારી !
જેણે રચી અજબ તયારી ! દીપે૦ ૯

એ રીત આ રતે પાંચે ઇંદ્રિ, ને ॥ રૂઢ્ય રીઝ્યાં સંસારી,
હોળીરમણુ, આ હર્ષઝરણુની ॥ રીત સ્વભાવિક ધારી,
ગણો ચાલુ ગંદી નકારી ! દીપે૦ ૧૦

સંત સ્તવે ભગવંત વસંતે ॥ ઊંચે સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં યોગમ ફરતી ॥ આવી અનુપ ઉપકારી,
લલિત લીલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧

જય ! જય ! જય ! સચરાચર ! સુંદર ॥ જય ! ચિદ્રૂપ ભયહારી !
જય ! જય ! એક, અકળ, બ્રહ્માંડ અખંડ અખિલ વિહારી !
નવલ તન મનના ધારી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું—વેંમી સ્ત્રીનું વર્ણન.

ગરબી. (સમઘઙ્કા.)

કેવું આ કનેડું તે કહેવાય, દેશિ કહોને તમે કેવું આં ટેક.

પુરૂષ તો ભણ્યો ને ગણ્યોછે ઘણોગુમાનિઆ;

સ્ત્રીથિ ના સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય. દેશિ૦ ૧

ભાઈ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ધુમેછે;

બાઈનું તો ચિત્ત ચુલામાંલ. દેશિ૦ ૨

પુરૂષ આ પ્રવીણ પૂરો પુસ્તકો રચેછે;

પેલિથી ન પત્રએ વંચાય. દેશિ૦ ૩

ભાઈ તો સ્વદેશને સુધારવા મથેછે;

બાઈ કહે “ હું નેહં રી રીત યાય.” દેશિ૦ ૪

પુરૂષ ધૂર્ત ઢોંગિનાજ ઘાટમાં ફરેછે;

તેતો ઘેર પેલીથી પૂંજય. દેશિ૦ ૫

ભાઈ તો સભામાં જઈ સુભાષણોજ આપે;

બાઈ જઈ રાજવિયો ગાય. દેશિ૦ ૬

પુરૂષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;

પેલિ પાપી મંડળીમાં જાય. દેશિ૦ ૭

ભાઈ તો નશીબનો નકાર કરે મૂળથી;

બાઈ તો ગરોડા પુકે ધાય. દેશિ૦ ૮

પુરૂષ તો પવિત્ર પરમ ઈશને પૂજેછે,

ગોવાળની ગલીચી પેલિ ચાલ. દેશિ૦ ૯

ભાઈરો ન ભૂલથી એ ભૂંડું કદી ભાષે;

ભૂંડણી વિવાહે વિષા ખાય. દેશિ૦ ૧૦

- દેશિઓ, ન હોય દેશો, ને કદી એ આપડો,
હારી કરે એ પાડા વિદાય. દેશિ૦ ૧૧
- છેકજ ન્યાં આવી રીત ભાત મતિ જૂદિ છે;
પ્રીત તે શી રીતેરે બંધાય ? દેશિ૦ ૧૨
- વાત શું કરે, નેં અરે ચિત્ત તે શું એ કરે ?
એક એકને ન જ્યાં સુહાય. દેશિ૦ ૧૩
- ચાલતા વેહેવારની તો વાતજ તજવી;
એણેજ રણસ્તંભ રે રોપાય. દેશિ૦ ૧૪
- વિદ્યાના વિનોદ કેરિ વાત કદી કહારે;
બહીલું બહીલું પેલિ જોય ત્યાંહ. દેશિ૦ ૧૫
- વર્તમાનનીએ વાત એને નહિ ગોઠે,
એની તો જુદીજ છે દુનિયાય. દેશિ૦ ૧૬
- એને ઝોડ ઝપટની, કે કામણુ કુમણુનીજ વાત,
કે દહાડા રહ્યાની રે સદાય. દેશિ૦ ૧૭
- એ તો જાણે ખાતું પીતું ખેરવું ને ઓઢવુંજ,
કે નજર ઊતારના ઉપાય. દેશિ૦ ૧૮
- ઝાઝું શું કહેવું રે થાડું લખે ઘણું માનજે !
અભણુ બહેમિ મુરખની એ રાય. દેશિ૦ ૧૯
- વયનુંરે કનેડું કદી હોય, હાય હાય થઈ;
ભૂંડું ભૂંડું ભૂંડું બહુ ભણાય. દેશિ૦ ૨૦
- રૂપનું કનેડું પણ વિરૂપરે મનાયછે,
શુણનું કનેડું ના ગણાય ! દેશિ૦ ૨૧
- કેમરે લગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર, નહિકે;
નરથી આ કનેડું કેમ વેઠાય ? દેશિ૦ ૨૨

ગુણનું કન્નેડું ભૂંડું સર્વથી સંસારમાં,
લાલ જેનિ ના કદી હોલાય.

દેશિ૦ ૨૩

લાલ એ લાગી રહીછે ઠામ ઠામ, નવલરામ;
આંખ જો ઉઘારો, તો દેખાય.

દેશિ૦ ૨૪

વાઢલગ્નના તમામ નુકસાનનો ઉપસંહાર.

ગરબો. (સમથાકો.)

હારે નામ આળલગનનું તો આળો ! } ટેક.
આળો કે ખાડમાં ધાલોરે ! નામ આળ૦

આળલગનનું નામજ સુણતાં, આવે મને કંટાળોરે. નામ૦
આળલગનનાં દુખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળોરે. નામ૦
આળ બિચારું શું સમજે એમાં ! ઠાઠ શો મીંડયો ઠાલોરે ! નામ૦
દૈવ ઉપર શિદ્ધ દોષ મુકો છે ! પ્રકૃતિ વિરુદ્ધજ ધાલોરે ! નામ૦
આળલગ્નની ભૂંડી રૂઢી, આંખ ઉઘાડી ભાળોરે ! નામ૦
ભૂંડિ રંડાએ સુકવી નાંખ્યો, સુંદર દેશ રસાળોરે ! નામ૦
આળલગનને તો આળકબળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજ્ઞજ્યોરે. નામ૦
ઉધમ હોંસ પરાક્રમ આદિક, સહેજે બળી ગઈ ડાળોરે. નામ૦
આળલગને તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથિ ખાળ્યોરે. નામ૦
“ ભટ્ટ ભણ્યા, તો કે પરણ્યા છઈએ ” “ ધનમાં આ

ભોભિ ધાડોરે ”

નામ૦

આળલગને બળ બુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાળ્યોરે. નામ૦
હુનર કળામાં પાછળ પાડી ! પૈસો વિલાતે વાળ્યોરે. નામ૦
આળલગનથી હોય કન્નેડાં દુખ દુખ જેમાં હજારોરે. નામ૦

બાળરાંડ બહુ એથિજ થાએ, એથિજ અતિ બલિ-

ચારેરે.

નામ૦

બાળલગને હડહડતો આણ્યો, કળિભુગ કાળ કરાળોરે, નામ૦

બાળકનાં માઆપ બનેછે, બાર વરસનાં બાળોરે. નામ૦

બાળલગને તો ઢાંગલા ઢાંગલી, સરખાં બન્યા નર નારોરે.

નામ૦

ભરજોબનમાં ઘડપણ આણ્યું, આણ્યો મરણનો વારોરે.

નામ૦

બાળલગને બન્યો બળાહણ, બહીકણ, આપણો સઘળો

રસાલોરે.

નામ૦

બાળલગને અરે બાયલો કીધો, ભરતનો ખંડ યશાળોરે

નામ૦

બાળલગ દુખ સકળનું મૂળજ, કળિભુગ એજ વિચારોરે.

નામ૦

બાળલગન તજિ, નવલસ્વજન સૌ, દેશને હુબતો તારોરે,

નામ૦

(ફીમેલ ટ્રેનિંગ કાલજેને સારુ.)

લાડીવિદાય.

ગરબી ૧ લી. (સમયોકો ત્રિતાલી.)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાયરે,

આસરે, ઇશ તારે !

ટેક.

ઇશ, તું રક્ષણ કરજેરે એનું;

એનું ન અન્યકો ત્યાંયરે !

આસરે૦ ૧

સાસરો હોય સુવાળી ઘણેરી,	
તો પણ કઠણ કહેવાયરે.	આસરે૦ ૨
ગામ અન્નણ્યું, ને ઠામ અન્નણ્યું,	
જન અન્નણ્યા માંછરે.	આસરે૦ ૩
ખાવું પીવું પણ પરમરજીપર,	
ભૂખે મુખે ન મંગાયરે!	આસરે૦ ૪
નિતનાં નિઝણ કરતાં શિખવા શું,	
આ વ્રત કાઢ્યું વડાયરે?	આસરે૦ ૫
ઘોલવું તો પૂછ્યું; ચાલવું ચલવ્યું,	
કહેલુંજ કરવું સદાયરે.	આસરે૦ ૬
બાર વરસની બાળકીએ કયમ,	
ઠાઉકા આમ થવાયરે?	આસરે૦ ૭
રમતિ કુદતિ હરણીએ તો કયમ;	
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાયરે?	આસરે૦ ૮
લાડે રમેલિથિ કેમ ચરણ, મુખ,	
ને મન બાંધિ મુકાયરે?	આસરે૦ ૯
જિવતાં જડ થઈ, પૂતળા પેઠે,	
નચવ્યું કેમ નચાયરે?	આસરે૦ ૧૦
જોગી જતીની ન જ્યાં ગતિ ચાલે,	
કે કેમ કહો એથી થાયરે?	આસરે૦ ૧૧
થાઓ કે નહિ પણ નિશ્ચે કરેછે,	
એમજ સુકુળ બાળાયરે!	આસરે૦ ૧૨
એથી અધિક કંઈ હોએ ત્યારેજ,	
નવલ સાસરો નિંદાયરે!	આસરે૦ ૧૩

ગરબી ૨ જી. (ચોથોડી.)

સાસરે જતી છોડીનો ઉત્તર.

માડી તું મારી, છોડને શોક નકામો. } ટેક.
છોડીને સાસરા વણુ ક્યાં વિરામો?

સાસરો તો સર્વે સિને શિર સરજી;

એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદરજી;

ચાલી આવી રીત એ તો ધરધરજી.

માડી૦ ૧

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,

મને તો સહજે હોય સંતાપો,

ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માઆપો.

માડી૦ ૨

કાપીને કોમળ કેળની ડાળી,

જાણે ખોદી ઠામ કઠણમાં ઘાલી,

ફેંચે ફેંચે ફેંચે આંસુડાં તે ઢાળી!

માડી૦ ૩

કલેળું માફ તો ફડ ફડ થાએ;

પિપળના પાન પેટે કંપાએ;

મારે મન પૃથ્વ રસાતળ જાએ!

માડી૦ ૪

એવું મને લાગેછે સહજ સ્વભાવે,

સાસરોયે જવું પ્રથમ કોને ભાવે!

સહજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે!

માડી૦ ૫

તો પણ આ શોક ક્ષણિક ગણુ મારો,

છાંડો ને ગાઠો બહુજ છે તારો;

દેખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો!

માડી૦ ૬

સાસરોંચે દુઃખ તો પહેલું પદ્મામાં;
તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં માઃ
તો પણ સહ્યા વણુ શો છુટકો શામા ? માડી૦ ૭

માટે, મા, શોક તજી કહો પ્રીતે,
સાસરોંચે સુખી થવાય શી રીતે,
પરાયાં હોય પોતીકાં નિત્યે. માડી૦ ૮

શાબાસ ! શાબાસ ! સુતા, મતિ તારી !
સકળ કરી સકળ કેળવણી તેં મારી !
સુખી રહે આ છેલ્લી નવલ શીખ ધારી ! માડી૦ ૯

ગરબી ૩ જી. (અષ્ટચોક્ર ત્રિતાલી.)

શિક્ષાસૂત્ર.

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
સૂત્ર પરમ મર્માળારે;
અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી
રાખજે, કોમળ બાળારે. ટેક.

કામ કઠણ બહુ ! કરવાં પોતીકાં,
જે છે છેક પરાયારે.
એ કરવું તો ઈશ્વર હાથે,
પણ આપણે થવું ડાહ્યારે. સાંભળ૦ ૧

પ્રેમ વિના પર પ્રેમ પમાય ન,
કેમે કરી કો કાળેરે,
માટે પ્રથમ તો આપ અંતર ભર,
શ્વશુર પક્ષપર વાલેરે. સાંભળ૦ ૨

શ્વશુર પક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી ને ચિત્ત માંહીરે !
ને કુળ ઉપની ઉછરી હેતે,
ત્યાં તો થઈ તું પરાઈ રે !

સાંભળ૦ ૩

ધર તો સાસરડૂંજ હવે તુજ;
આ તો પિયર સૌ કહેછે રે.
ભાઈ ભોભાઈ આપે રીઝી ને,
આપડી બેન તે લેછેરે !

સાંભળ૦ ૪

હક હિયાંથી ઊઠ્યો; બેઠો ત્યાં !
કઠણુ વચન આ કહેતાંરે;
હૈયું માંડે ઉથલાઈ જાએ;
આંખે આંસુ વહેતાંરે !

સાંભળ૦ ૫

પરધરનું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યુંરે !
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તેં,
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે !

સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વશુર કુળ કુળજ તારું !
રહેજે રોજ તે રૂખેરે,
તેની શોભાએ શોભા તારી;
સુખે સુખ; દુઃખે દુઃખેરે.

સાંભળ૦ ૭

“પિયર પનોતું રાખો પ્રભુ, પણુ,
સાસરૂં તો ધર માંડેરે”
એમ વિચારી મનસા વાચા !
કર્મણા, કર તે પ્યાડેરે.

સાંભળ૦ ૮

પ્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
 સહજે પોતીકું થાશેરે;
 સાસુ, નણ્દ, વર, દીયર, સસરો,
 સર્વે ચિત્તથી ચા'શેરે. સાંભળ૦ ૯

વખતે વચન કડવાં કહે, તો પણ
 વિનય ન તજવો તારેરે,
 “વનો વેરીને વશ કરેછે”
 મંત્ર એ મોઘો ભારેરે. સાંભળ૦ ૧૦

“કામ કર્યાં તેણે કામણુ કીધાં”
 એ કહેવત છે સાચીરે;
 દોરા ચીઠી ને છુમંતરની,
 કથની કપડી કાચીરે! સાંભળ૦ ૧૧

વિનય, વિવેક, ને વા'લ વધારી;
 ધારો ધીરજ; કરો કામોરે;
 સદા સુધડતા, સદગુણુ ગ્રહીને;
 નવલ સુતા! સુખ પામોરે. સાંભળ૦ ૧૨

ગરબી ૪ થો. (રાગ ઉપર પ્રમાણુ.)

શાણુાં, સુધડ, સદગુણુી, બની, બે'ના,
 સાસરે સુખિયાં થાનેરે!
 સંસારે સૌ સ્ત્રી કર્તવ્યો,
 કરી પરમ પદ પાનેરે! શાણુાં ૧

છ'ર મિલજ તો તાજજ કરવો,
 જો સાસરોએ રહેલુંરે!

શાણુપણે સૌ સાથે બોલવું,
ચાલવું, લેવું, દેવુંરે.

શાણું ૨

મધુર વચન, છે મધુથી મીઠાં,
જનમનરંજનકારીરે,
નારિતું ભૂષણુ-નારિજ નહિ જે,
નત્રપણું ન ધરનારીરે.

શાણું ૩

સ્વજન, પરજન, દાસ, દાસી સું,
વદવું વિધિ વિવિધેરે,
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું,
મા'લવું મારગ સીધેરે.

શાણું ૪

વણુ કહે મન વર્તી વરતવું
સાસરે સૌ અગુસરતુંરે;
પિયુરંજનપર તો મન નિશદિન,
ખંતે અખંડજ ધર તું રે.

શાણું ૫

પ્રેમે પિયુ મનરંજન કરવું,
માનિનીધર્મ એ મોટારે;
ચાર પદારથ એથી પમાએ,
અન્ય ઉપાય તે ખોટારે.

શાણું ૬

સ્વામી સંબંધે શ્વશુર પક્ષની,
સેવા કરવી સુરીતેરે,
માત પિતા સમ સાસું સસરા,
માનવા મનથી નિત્યેરે.

શાણું ૭

પોતાતુંજ ધર હવે થયું જે,
તે તો સંભાળવું ભાવેરે,

ધરગોઠવણી તો ગોરીનો,
ગરવો ધર્મજ કહાવેરે.

શાલુાં ૮

રાત દિવસ મથી મરે મરદ, ને,
કરવા ધરમાં કમાણીરે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
બાયડી નહિ તે ભુંડાણીરે.

શાલુાં ૯

શાણી સુધડ સ્ત્રી રોજ કરે છે
રૂડી બવસ્થા ધરનીરે,
કરકસર કરે, રહે સૌ સરસી,
શોભા વધારે વરનીરે.

શાલુાં ૧૦

ધર નેઈ ધરધણીયાણીનું,
મૂલ કરે સૌ કોઈ રે,
ને ધરમાં ગંદવાડો દેખે,
કહે “કુચડ, ફટ ! મોઢરે !”

શાલુાં ૧૧

સુધડનાં ધરબાર, ને ઓરડા,
આરસા જેવા ઓપાળારે,
સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
રાખી સુધડ બાળબાળારે,

શાલુાં ૧૨

બાળકની સંભાળ કેળવણી,
સ્ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજોરે,
ત્રણે ધર્મ સરસ ને સરળ એ
પાળ્યા, તો પ્રભુ રીઝ્યોરે.

શાલુાં ૧૩

પ્રભુને પ્રારથનાથી પ્યારાં,
કર્તવ્ય કમોં કરવાંરે,

જય તય વ્રત ઉપવાસ મૂકી પણ,
પ્રેમે પતિવ્રત ધરવારે.

શાણાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હીરે હરધડી હેતેરે;
તેની મરજી તેજ એની મરજી;
જીવનદોરી છે તેરે.

શાણાં ૧૫

પ્રાણુથી પ્યારો ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતીરે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દૂરથી,
આધી એ આસરતીરે.

શાણાં ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખેરે;
સ્વામી વિના નહિ સ્વર્ગે સોહાએ !
સ્વામી સંગે સુખી નરકેરે !

શાણાં ૧૭

સતી પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત ગત એનીરે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્વ છે
પતિજ, સાંભળ, બે'નીરે.

શાણાં ૧૮

બે'ની ! પતિવ્રત ધારી ધોરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારીરે,
વિશ્વભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે, આ બેટી, તું મારીરે.

શાણાં ૧૯

સુખી સદા તું હોજે ઉભય સ્થળ !

કર મંગળ ! લાડઘેલીરે !

માની કુખ વખણાવજે વા'લી !

માની નવલ શીખ છેઢીરે.

શાણાં ૨૦

સ્ત્રીસ્વરૂપ.

ગરબી.

સંસારનું નૂર છે નાર,

સજન, સંસારનું નૂર છે નાર.

સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખ સાર,

સજન, સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખ સાર.

ધૂળધાણિ બધુંજ નિર્ધાર, એ વણુ, ધૂળાં

} ટેક.

સુંદર સ્ત્રીનું મુખહું, સુંદર સ્ત્રીનું તન,

સુંદર સ્ત્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન ! સજન સં ૧

સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ સ્નેહ;

સુંદરતા સંસારમાં, ભરનારી નારિજ છેય ! સજન સં ૨

આપે જન્મજ જક્તને, પાળે પૂરણુ પ્રીત !

એનાજ નામ આધારથી, કહાવે ઇશ્વરી અંખા ખચીત !

સજન સં ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તનપરિતાપ,

આકૃતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.

સજન સં ૪

ધરણી ધરનો ચંભ છે, ધરનું ધરણિજ માન,

ધરણી ધરનું ધરેણું છે, ધર ધરણિ વિનાનું સ્મશાન !

સજન સં ૫

ધડપણમાં ધરણી સમી, સેવા કોથી ન હોય,
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઇ, તેતો નારિજ ! નર નહિ કોય ?

સજન સં૦ ૬

ધન ધન નારિ નામને ! પ્રેમી પરમ અપાર !
પાળે બાળે સર્વને, એતો આદ્યશક્તિ અવતાર ;

સજન સં૦ ૭

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણચોર !
દુર્ગુણને દરિયે કુબી, તોએ દિલડે દયાનુંજ ભેર.

સજન સં૦ ૮

ગોરી પૂલ ગુલાબનું સૂકે, કે કરમાય,
કે કોહે વણુ કાળજી, તોએ જાતિ સુગંધિ ન જાય.

સજન સં૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણિ, પંડિતો, શાણા સજનન સર્વ !
સાચે સાચુંજ હું કહું, તમે માનો મુકી મન ગર્વ.

સજન સં૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણિ આજ બહુ, નથિ એની કાંઈ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણિ મૂર્ખ કે; જે છે તે તમારાંજ કાજ.

સજન સં૦ ૧૧

આદે દમયંતી, સીતા, દ્રૌપદિ, આદિ અપાર;
થઈ ગઇ બહુ ગુણવંતિયો, તે હતિજ નારિ નિર્ધાર;

સજન સં૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, નાપો કંઈ પણ જ્ઞાન,
રાખો જો હેવાન તો, ક્યમ હોય ન એ હેવાન !

સજન સં૦ ૧૩

હા ! અખળાઓ હાયરે ! હાલ છેજ હેવાન !
 ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણનુંજ જેને ભાન. સજન સં ૧૪
 ન્યાં હેવાનજ હારનો, સઘળો સુંદરિસાથ;
 ત્યાં જીવ્યાથી તો ભલું, ખરે મરણ નવલના ઓ નાથ !
 સજન સં ૧૫

નીતિનો ચીલો.

ગરવી. (ત્રિઅકુ.)

*ચાર ચીલો આ નીતિનો,—નરનારીરે,
 ધારો ધરી ઉર ખંત; કહુંછું વિચારીરે.
 ભવ પંથે ભૂંડા, ઉંડા,—નરનારીરે,
 છુપા કુવા છે અનંત; કહુંછું વિચારીરે. ૧
 જેનાં વિવિધ મનોહરી—નરનારીરે,
 વેલે છવાયાં મુખ; કહુંછું વિચારીરે.
 જે ચૂકિયે પગ મૂકતાં—નરનારીરે,
 હોયજ આણુહદ દુઃખ; કહુંછું વિચારીરે. ૨
 એ ગોઝારા કૂપમાં—નરનારીરે,
 પડ્યા હજારો અન્નણ; કહુંછું વિચારીરે.
 હસવામાં ખસવું થયું,—નરનારીરે,
 ગયા રૂંધાઈ પ્રાણ; કહુંછું વિચારીરે. ૩
 માટે ચિતચેતી તમે,—નરનારીરે,
 ચાલો ચીલે ચીલેજ; કહુંછું વિચારીરે.

ચીલો એ પ્રાચીન છે, — નરનારીરે,
મુંદર, સુખકર સે'જ* કહુંછું વિચારીરે. ૪

ચીલાની બે બાજુએ, — નરનારીરે,
અખંડ તરવર હાર; કહુંછું વિચારીરે.
શિતળ છાયાં શોભતી, — નરનારીરે,
ફળ અમૃતસાં સાર; કહુંછું વિચારીરે. ૫

ચીલે ચાલવું સે'લ છે, — નરનારીરે,
સીધો† સમતળ છેક; કહુંછું વિચારીરે.
છે કંચન રજ છાંટિયાં, — નરનારીરે,
‡ગુલ જલ બે'કંબેક; કહુંછું વિચારીરે. ૬

કોણ અભાગી આ ચીલો, — નરનારીરે,
છોડી, હાંટે કુવાટ; કહુંછું વિચારીરે.
મારગ પણ એ પાંસરો, — નરનારીરે,
નહિ ભો, કે ન ઉચાટ; કહુંછું વિચારીરે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા, — નરનારીરે,
આડા અવળા ન જાઓ! કહુંછું વિચારીરે.
§કંગવાડીના ઠાઠથી, — નરનારીરે,
ભૂલી શિદ ભર્માઓ! કહુંછું વિચારીરે. ૮

ચીલો ચૂક્યાં, તેમણે, — નરનારીરે,
આખર આધોજ થાપ; કહુંછું વિચારીરે.

* સ્વાભાવિક રીતે.

† સપાટ.

‡ ગુલાબ જળ.

§ ઠગે-લોભાની પાયમાલ કરે-એવી જે નીતિના ચીલાની આસપાસ
અનીતિની વાડીઓ છે તે.

પર વીતે ચેતેજ, તે,——નરનારીરે,
 ખરાંજ ચતુરાં, *બાપ ! કહુંહું વિચારીરે. ૯
 આજ ચીલે ચાલી ગયાં,——નરનારીરે,
 પૂર્વે સર્વ સુજાણુ; કહુંહું વિચારીરે.
 પામ્યા પરમાનંદ પદ,——નરનારીરે,
 નિશ્ચળ નવલની વાણુ, કહુંહું વિચારીરે. ૧૦

“ મારી ભરતભૂમિ ”—સ્વદેશસ્તોત્ર.

ગરવી.

(“ હરિભજનવિના, દુઃખદરિયા સંસારનો પાર ન આવે ”)

એ રાગે.

મારી ભરત ભૂમિ !

રૂપાળી, રઢિયાળી, ચશાળી સુશીલ, પુનિત ! }
 તોરો ચરણ સૂમી, } ટેક.
 આનંદે વંદું જય જય હિરદંભ નિત્ય !
 દુનિયામાં દેશ અનેકજ છે;
 સૌસૌમાં કાંક વિશેકજ છે;
 પણ તુંતો અલૌકિક એકજ છે !—

મારી ભરત ભૂમિ—

૨

કોણ આવે હીમાલયની હારે?

કોહીનૂરે અન્ય હીરા હારે;

* એ મારા બાપ એટલે વા'લાં, જે પારકાને વીતે તે જોઈનેજ પોતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં, મતલબ કે અનીતિના ખાડામાં જે પડેછે તે ગમે એટલાં ચતરાં (ચતુરાં) થઈને ફરેછે, પણ ખરૂં જોતાં જરાએ ચતુર નથી. † પ્રત્યેક શ્વાસની સાથે, હમેશાં.

વણુ શેલડી સરસ સાકર ક્યારે?—

મોરો ભરત ભૂમિં—

૩

શી ક્ષણદ્રુપતા સ્થળ સ્થળ સોહે !

નવરંગો રમણી ! મનડાં મોહે !—

જાણે વાડી વિશ્વભરનીજ હોએ—

મોરો ભરત ભૂમિં—

૪

સાચે વિશ્વભરવા'લી તું ઝાઝી;

સમૃદ્ધિ સ્વભાવિક બધી સાજી

તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજી—

મોરો ભરત ભૂમિં—

૫

દેખી દુનિયા, મરેછે દિલ દાઝી—

પણુ ફિકર ન ! રાખ પ્રભુ તું રાજી !—

હાય ! હાલ તેની છે ઇતરાજી !—

મોરો ભરત ભૂમિં—

૬

તારો વાંક નથીજ તથાપિ એ,

અમે ભ્રષ્ટ કપૂત મૂઠ પાપીએ

દેવ છેક દુલ્હો;—દુભિયે હજીએ !—

મોરો ભરત ભૂમિં—

૭

મદ, આળસ, ઇર્ષા, ને અનીતિ;

મતિ મતલબી, આધર્મી, નીચ અતિ;

સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ—

મોરો ભરત ભૂમિં—

૮

જાણી જન્મભૂલકિત તો નામે નહીં;

એક પેટની વેઠ અખંડ લહી;

હંચી ઝોડ બળદોઝે ક્રોધી ન કહી !

મોરી ભરત ભૂમિં—

૯

એવા જનને ધિક ધિક ધિકજ છે;

ક્રોડી કાગડા એથો તો ઠીકજ છે,

જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે !

મોરી ભરત ભૂમિં—

૧૦

હાટોટાટ, કાક્રી, કે જે કહો,

જંગલીમાં જંગલી જે લોકો,

જનનભૂમિ *ભજન અનભિજ ન કો—

મોરી ભરત ભૂમિં—

૧૧

સ્ત્રીઓ પણ, અબળા જે બાકી,

તેણે દેશ ભક્તિ સબળા દાખી;

ઇતિહાસ છેજ એનો સાખી.

મોરી ભરત ભૂમિં—

૧૨

જન જન્મી જન્મ ભૂમિ જે ન ચહે,

સૃષ્ટિકર્મવિરુદ્ધો રાક્ષસ એ:—

રે રાક્ષસે રૂડા, સ્વપક્ષે રહે !

મોરી ભરત ભૂમિં—

૧૩

આવા બ્રહ્મ પંઠે લંડાઈ માતા,

જે જગને †સુજનતા મૂળ દાતા,

જેના જશ જશવંત હજી પણ ગાતા.

મોરી ભરત ભૂમિં—

૧૪

* જન્મ ભૂમિની ભક્તિથી અભણ્યા કોઇ જંગલી લોક પણ નથી.

† સુધારો (civilization).

તું તો સત્વશુણી તત્વજ્ઞ વેત્તા,
દેશે દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા,
થઈ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા.

મોરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૫

તારાં આર્ય ત્યારે યવને ભાજ્યાં
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં
અહા ! “દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં”

મોરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૬

સ્તવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી
ધન્ય ભાગ્ય નવલનાં તું જન્મ ભૂમિ૦—
તોરી ભક્તિ રંગે રંગ રહીજ ધૂમી

મોરી ભરત ભૂમિ૦— ૧૭

एक वेण राखवा विषे:

ઘોળ, રાગ બેલાવરનું.

સદા રાખો રે, સદા રાખોરે, શાણું સુજન સુજાણુ ! } ટક.
એકજ વેણુ સુસત્યનું.

એક વેણુ ઉપર ચાલે, જુઓ,
સંસારનો રે, સંસારનો રે, બધો કારવે'વાર;

હોય લાખોની આપલે,
લોક ધંધોરે, લોક ધંધોરે, કરે ધમ ધોઝાર-એકજ વેણુ૦ ૧

એક વેણુ વિંટચું વિશ્વ, કાં
વેપારી રે, નરનારીરે, નોકર ને શેક;

સર્વે જિવે રાજ પ્રજા
વિશ્વાસેરે, વિશ્વાસેરે ખરે વિશ્વમાં નેટ-એકજ વેણુ૦ ૨

એક વેણુવિના તો પા ધડી
ક્યમ ભેળારે, ક્યમ ભેળારે, રહી શકે કો જન?
જઈ જંગલમાં એકેકથી
શું છટારે, શું છટારે, વસે જોજન જોજન?—એકજ વેણુ ૩

એક વેણુ વિના ગુણ કોટિધા
હોય તોપણુરે, હોય તોપણુરે, તેનું કોડી ન મૂલ;
બાળક પણ હાંસી કરે
“એતો જૂઠારે એતો જૂઠારે” મળ્યું ડાંપણુ ધૂળ!—એકજ ૪

એક વેણુવિના નર રડવડે—
જ્યમ રોડુંરે, જ્યમ રોડુંરે, ખર્ચું ભાંતથી હોય—
કામ ન ઠરવાનો મળે;
ભમે ભૂલ્યોરે, ભમે ભૂલ્યોરે, બની બા'વરો'સોય.—એકજ ૫

એક વેણુ ગયું તો સૌ ગયું;
સૌ તુચ્છજરે, સૌ તુચ્છજરે, ગણે તરણુથી લોક;
થાય હડે હડે જાય જ્યાં;
પઝી સાચુંરે, કઠી સાચુંરે, બોલે તેપણુ શ્રેક.—એકજ ૬

એક વેણુ કારણુ દારણુ શાં
દુઃખ વેઠ્યાં રે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિચંદે અખેદ?
*ભૂપ ભલોરે પેલો ક્રાન્સનો!
આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડ્યો પાછો કેદ!—એકજ ૭

* ક્રાન્સનો રાજ જોન જે લડાઈમાં હારી ઇલાંડમાં કેદ પડ્યો હતો તે કેટલાક કોલકરાર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યો પણ લોકે તે સરતો કબુલ ન રાખી તેથી એ સત્યવાદી રાજ પોતાના વેણુ ખાતર આપો આપ પાછો ગયો અને ત્યાં કેદખાનું ભોગવ્યું.

એક વેળુ સુસત્યનું રાખતાં
 સુખ નિશ્ચયરે, સુખ નિશ્ચયરે, બેઉ લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાત નવલ કવે
 ખરે માનોરે, અરે માનોરે, અહો! જક્તના લોક!—એકજા ૮

જૂઠ નહિ બોલવાવિષે:

ધાળ, રાગબેલાવરનું.

જીવ! કહીએ રે, નહિ વહીએરે, જરા જૂઠ વચન; } ટક.
 જૂઠે જાન બે જહાનમાં!

આપી ઇશે વિશેષ પશુચક્રી
 અદયા વાણીરે, દયા આણી રે, કહેવા ઉરના વિચાર;
 તે તો ઢાંકોં દુભેરોં તેં
 જગ ઠગવારે, જગ ઠગવારે, માંડયો વાણીઆપાર! જૂઠે જાન૦૧
 શુભુ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
 જે આધારેરે, જે આધારેરે, એ ઉભો બિનધાક,
 જે વણુ કડક ઝૂંટી પડે—
 જોને આંખેરે, વણુશાખેરે, ધીરે જંઘનું ન શાક—જૂઠે જાન૦-૨
 રે! શાખ જૂંડીજ જૂઠા તણી!
 છતાં સાચુરે, છતાં સાચુરે, એનું જૂઠું મનાય.
 જો વાધા'વ્યે સાચ, પણુ
 પેલો ખૂમેરે, પાડી ખૂમેરે, મુખો મૂર્ખ વૃથાય.—જૂઠે જાન૦-૩
 જિવ! જિભ શિદ જૂઠે વટાળિયે ?
 વહે જૂઠ તો રે, વહે જૂઠ તો રે, મૂઠ પાપી જાન

૧. નુકસાન, ખરાબી.—૨. બે દુનીઆમાં, આ લોકમાં ને પરલોકમાં.

પાપ પોતાનાં ઢાંકવા—

ન ઢંકાયજરે, ન ઢંકાયજરે, જાણુ નિશ્ચય મંન-જૂઠે જાન૦-૪

ભૂંડું છાણુ ઉંડું ગોઝારમાં

ધર્મુ ઢાંકીરે, ધર્મુ ઢાંકીરે, ઉઠે ગંધાઇ આપ !

થૂ થૂ થૂ થાયજ, તથા

વૃથા બાંધેરે, મૂઢ બાંધેરે, ગાંઠે એકના બે પાપ !-જૂઠે જાન૦-૫

જિવ ! નિશ્ચય કરીને જાણુ તું

તરે સત્યજરે, તરે સત્યજરે, હુએ જૂઠું ઝાઝ;

જદપિ કાગળનું કરામતી

એ શા અર્થનુંરે, એ શા અર્થનુંરે, શોભે તાપ્તમાંજ !—

જૂઠે જાન૦-૬

છે જૂઠ જંજળની જળ, જ્યાં

એકે બીજુંરે, બીજે ત્રીજુંરે, શુંથું ગણ્યું ન ગણાય;

શું સંભાળે અભાગિયો

ઝટ જોતાંરે, ઝટ જોતાંરે, કોટરપ્પ ઝલાય-જૂઠે જાન૦- ૭

વાંક નજ કર; પણ કદી થાય, તો

સાચે સાચુંરે, સાચે સાચુંરે, માની માગને માફ;

માફજ મળશે સો વસા,

નહિ તોએરે, નહિ તોએરે, ટળશે અંતર તાપ-જૂઠે જાન૦-૮

જે અંતર્જામી અંતરે,

તે રાજરે, રહે રાજરે, વહે ઉર આનંદ;

અતુલ અનુપ નિજનંદ છે !

નિજનંદનેરે, નિજનંદનેરે, જાણુ શુંજ મતિમંદ ?—

જૂઠે જાન૦-૯

છે સત્ય સ્વરૂપજ શ્રીપ્રભુ;
 એને વા'લુંરે, અન્ય વા'લુંરે, નથી સત્યસમાન.
 સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
 ક્યાં રહેશોરે, શું કહેશોરે, પૂછે નવલ નિદાન !—જૂઠું જાન૦—૧૦

વાલકપર પ્રીતિ એ સ્ત્રીનું ભૂષણ છે.

રાગ હાલરડાનો.

વનિતા કુલવંતી બોલાવે વા'લે બાલને,
 મીઠાં અમૃતઝરતાં નયણે વયણે નિત્ય;
 નિત્યજ ખંતેથી ખાવાનાં, ખેલવણાં, તથા
 આપે કેળવણી મુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા૦ ૧

વનિતા કુલવંતીને વા'લ અપારજ બાળપર;—
 પછી તે પોતીકું, પરતું, કે જેનું હોય—
 એને હૈયે ઉમળકો આવે જોઈજ બાળને;
 વા'લે બોલાવે તે વેળા સરસ શી સો'ય? વનિતા૦ ૨

આંખો હીરાસી આપે ! હસતું મુખ શું મધુર !
 શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ !
 ઉઘડી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ ઝખૂકતી:—
 છબક્યું ઝળઝળ જાણે નિર્મળ દિલનું વા'લ ! વનિતા૦ ૩

એની વાણી તો નરમાશ મીઠાશ અજબભરી,
 જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાયજ સે'જ;
 એને દેખે, કે દોડી ભેટ હેતે અતિ;
 એનું કહ્યું કરે સઘળું હર્ષે હર્ષેજ ! વનિતા૦ ૪

રે વણુ કહે વર્તી મન વર્તેછે તેતો સદા;
 ડરતાં રખે દુભાએ એનું દયાળું દિલ;
 છરાયાં છોડે પરાયાં પણુ રે એને કલાગરાં
 સાથે જાદુગારૂં જોવું એનું સુશીલ ! વનિતા૦ ૫

એનું કારણુ પણુ આયું નથી, સમજવું સે'લ છે.
 સમજો, સુંદરીઓ ! ઓ ! હિંદની આપે આજ,
 એ નથી ઢળ્યાપિટ્યા કહી કદીએ બાળ ધબેડતી,
 જે છે નહિ નારીનાં, પણુ કૃત્યાનાં કાજ. વનિતા૦ ૬

લાગે કુલવંતી બોલતાંએ ઉંચે સ્વરે,
 તો તે નિજ બાળકપર કેમજ હોય કઠોર ?
 વાણી કડવી કઠોરે બાળ નહોરજ હોય છે;
 વાણી વા'લપની વશ કરે હરાયાં ઢોર. વનિતા૦ ૭

વાણી વા'લપની વદવા સર્જે સુંદરી;
 રહીછે સુંદરીની સુંદરતા વા'લપમાંજ;
 વા'લપ બાલકપર જામે જ્યારે શશિ પૂર્ણ સમ,
 ત્યારે નવલ અલૌકિક દેવીજ તે દેખાય ! વનિતા૦ ૮

વિશ્વંભરનો ઉપકાર.

ગીત ચંદ્રાવળા (નાના ધ્રુવાખ્યાનને રાગે).

જે જે ! વિશ્વંભરનાથ ! હું તને વંદું વારંવાર;
 વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર
 તે ઉપકાર ન હુંથી ગણાય;
 અણુહદ હદમાં કેમજ માય ?

દા'ડો, રાત, પ્રભાત, ને સાંજ
પળપળ સંભાળો છો રાજ!—જેં જોં. ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખિલ જગતનાં જન
જળચર, ભૂચર, ખેચર ને, વળી ઇતરેચર પણ અન્ય,
અન્ય હશે પ્રહાંડ અખંડે,
તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે.
એક અનંતનું પૂરું કરે!
આહા! આ તે અકળજ ખરે!—જેં જોં. ૨

અકળ, અરૂપ, અનૂપને હું કેવા તે કહું કેમ?
નેમ એક આ તો દિસે નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ.
વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,
કુંજરથી તે કીડી સહિત
સર્વેની સંભાળ સમાન
લે છે દેવ દયાજ નિધાન.—જેં જોં. ૩

દયાનિધાન! કૃપાળુ! ને ઓ! કરુણાળું કિર્તીર!
તેં વિધવિધના વિશ્વમાં ભર્યાં અન્ન ઉદક ભંડાર.
અન્ન ઉદક ભંડાર ભર્યાં, તે
ખાઈ જિવેછે જક્તજ ખાતે.
ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યાં
વિધવિધનાં, જે જાય ન ગણ્યાં.—જેં જોં. ૪

જાય ગણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તેં જે કીધ
વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેદી ને પશુ પક્ષી, ખનિજ વિવિધ
પશુ પક્ષી વિધવિધના સોહે,
નદી ડુંગરિયે મનડાં મોહે,

શો આકાશે સુંદર બહાર !

ધન ધન ! ઇશ્વર રસદાતાર !—જેં જોં. ૫

ઇશ્વર તું ઉપકાર તો કરે જન્મ્યાં ત્યાંથીજ સાર

રે ! જન્મ્યા પેલાંય તે પય નિપજાવ્યું નિર્ધાર

નિપજાવ્યું નિર્ધાર તેં દૂધ;

તારી તો છે અગમજ બુદ્ધ !

અગમ ખેલ તો તારો અરે !

રૂધિરતું દૂધ કોણુજ કરે ?—જેં જોં. ૬

દૂધ કર્યુંજ રૂધિરતું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણુકાર,

એ ગુણુ બૂલે એવું તે કુણુ લૂણુહરામી નકાર ?

લૂણુહરામી નકારેજ હશે,

તે વિશ્વંભરને ભૂલશે.

વિશ્વંભરના ગુણુ અનંત

ગાય પંશુ પંખી જિવજંત !—જેં જોં. ૭

જંતુ ઝીણાં જળખિદ્રુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,

તે સર્વે સંભાળથી ઘડયાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તેં તો વડી,

સુખકર સર્વ અવેવો ઘડી;

તે પ્રત્યેકતું પોષણુ થાય,

તેવા સાજ સજ્યા વળિ ત્યાંય;—જેં જોં. ૮

સાજ સજ્યા સુખનાં જગે જગરાજ ધરી દિલ દાઝ;

દાઝ અધિકે ધરી વળી મૂકી બુદ્ધિ માણુસમાંજ,

બુદ્ધિ વિવેકની જાણુ અમૂલ્ય;

એ ભવસાગરનો છે પૂલ;

પૂલ ભવાઙ્ગિનૌ બાંધી હસ્યા;

અંતર્નભી રૂપે વળી વસ્યા.—જે૦ જે૦. ૯

અંતર્નભી ભોભિયો થઈ, ઉભો ભવાઙ્ગિ પૂલ;

પૂલ ચૂકી વોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે ભૂલ.

પોકારી ભૂલ કહે છે તેહ;

વારેવારે વારેછેય.

એવી દયાળુ દેવની કૃતિ

કર તું નવલ તત્પ્રત્યે રતિ*—જે૦ જે૦. ૧૦

* પ્રીતિ.





